

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
Taloustieteiden tiedekunta

KÄYVÄN ARVON SOVELTAMISEN PROBLEMATIIKKA
- TARKASTELUSSA IAS 39 RAHOITUSINSTRUMENTIT

Laskentatoimi, pro gradu -tutkielma
Tammikuu 2006

Laatija: Merja Istolainen

Ohjaaja: Professori Marko Järvenpää

SISÄLTÖ

1 TUTKIMUSKOHTENA KÄYPÄ ARVO JA RAHOITUSINSTRUMENTIT	1
1.1 Tutkimuksen taustaa.....	1
1.2 Tutkimuksen tarkoitus ja rakenne	3
1.3 Aiemmat tutkimukset	4
1.4 Tutkimusstrategia.....	6
2 LASKENTATOIMEN ARVOSTUSPERIAATTEET	10
2.1 Arvostusperiaatteen valinta.....	10
2.1.1 Tilinpäätösinformaation laadulliset ominaisuudet	10
2.1.2 Arvostusperusteen valintaan vaikuttavat tekijät.....	13
2.1.3 Pääoman käsitteiden problematiikka	14
2.2 Hankintameno	17
2.3 Käypä arvo.....	17
2.4 Hankintamenon ja käyvän arvon vertailu	19
2.4.1 Hankintamenon plussat ja miinukset.....	19
2.4.2 Käyvän arvon plussat ja miinukset.....	20
2.4.3 Hankintamenon ja käyvän arvon vertailun yhteenveto SWOT-analyysin avulla ...	23
3 RAHOITUSINSTRUMENTIT JA KÄYPÄ ARVO	24
3.1 Rahoitusinstrumentteihin liittyvät käsitteet	24
3.2 Rahoitusinstrumenttien arvostaminen	27
3.2.1 Rahoitusinstrumenttien arvostamisen historiakehitys ja IAS 39 -standardin synty	27
3.2.2 Rahoitusinstrumenttien kirjaaminen.....	28
3.2.3 Rahoitusinstrumenttien käyvän arvon määrittäminen	30
3.2.4 Fair value -optio	33
4 KÄYVÄN ARVON SOVELTAMINEN YRITYKSISSÄ IAS 39 -STANDARDIN MUKAISESTI.....	36
4.1 Haastateltavat yritykset ja arvio haastattelujen onnistumisesta	36
4.2 Käyvän arvon käsitteen ymmärtäminen	38

4.2.1 Käyvän arvon käsite	38
4.2.2 Hankintamenosta käypään arvoon.....	39
4.3 Rahoitusinstrumenttien käyvän arvon määrittämisen problematiikka	40
4.3.1 Rahoitusinstrumenttien käypä arvo	40
4.3.2 Arvostustekniikat ja niiden luotettavuus.....	43
4.3.3 Fair value -option käyttöönotto	44
4.4 Käyvän arvon vaikutus laskentainformaatioon ja yrityskuvaan	45
4.4.1 Vaikutus laskentainformaatioon.....	45
4.4.2 Vaikutus yrityskuvaan	46
4.4.3 Käyvän arvon käytön hyvät ja huonot puolet	47
4.4.4 Käyvän arvon vaikutus tilinpäätöksen oikeaan ja riittävään kuvaan.....	49
4.5 Yhteenveto päätuloksista	50
5 KÄYPÄ ARVO HYVÄN KIRJANPITOTAVAN VIIMEISIN KEHITYSASTE?.....	53
5.1 Hankintamenosta käyvän arvon maailmaan	53
5.2 Käyvän arvon tulevaisuuden haasteet	56
LÄHTEET	58
LIITTEET	

1 TUTKIMUSKOHTENA KÄYPÄ ARVO JA RAHOITUSINSTRUMENTIT

1.1 Tutkimuksen taustaa

Laskentatoimen tieteenala on jatkuvassa muutosprosessissa. Eri arvostusperiaatteita priorisoidaan eri aikoina, ja suuntaus kansainvälisesti yhteneväisten arvostusperiaatteiden käyttämisen lisäämiseksi on noussut lainsäätäjien keskeiseksi tavoitteeksi. Laskentastandardien harmonisointi on lähtenyt liikkeelle monikansallisten yritysten tarpeesta yhtenäistää menettelytapoja sekä lainsäätäjien ja sijoittajien näkemyksestä edistää tilinpäätöksen läpinäkyvyyttä. Erityisesti pääomamarkkinoiden globalisaatio on myötävaikuttanut tilinpäätösraportoinnin vaatimusten harmonisointiin. Toisen maailmansodan jälkeen kansainvälisten taloudellisten avustusohjelmien tuloksena kansainväliset pääomamarkkinat ovat kasvaneet ja kehittyneet huomattavasti. Jollei yhteistä kieltä taloudellisen raportoinnin viestimiseen löydetä, nousee pelko liian tehokkaista markkinoista, mikä heikentää pääomia etsivien yritysten kilpailukykyä maailmanmarkkinoilla. (Epstein & Mirza 2002, 5, 9-10.)

International Accounting Standards Board (IASB) on julkaissut laskentasäännösten, jota Euroopan Unionin alueella tulee konsernitilinpäätöksen laatiessaan noudattaa jokaisen yhtiön, jonka arvopaperit ovat julkisen kaupankäynnin kohteena säännellyillä markkinoilla jossain EU-maassa. IFRS-normiston mukainen tilinpäätös tulee osaksi konserniraportointia viimeistään vuodesta 2005 alkaen. IAS-asetuksen mukaan jäsenvaltiot voivat kuitenkin antaa siirtymäaikaa 1.1.2007 asti sellaisille yrityksille, joilla on listattuna vain velkainstrumentteja ja yrityksille, jotka ovat listautuneet EU:n ulkopuolella, käytännössä Yhdysvalloissa, ja jotka ovat laatineet tilinpäätöksensä muita kansainvälisesti hyväksytyjä tilinpäätösstandardeja kuin IFRS-standardeja käyttäen sellaiselta tilikaudelta, joka on alkanut ennen kuin asetus tuli voimaan. (Kauppa- ja teollisuusministeriön sääntelyryhmä 2003, 13.) Suomessa myös muut kuin pörssiyritykset saavat halutessaan soveltaa IFRS-standardeja.

IFRS-standardien mukainen tilinpäätös korostaa taseen merkitystä. Tilinpäätöksen perustekijöinä mainitaankin ensin taloudellisen aseman määrittäminen, jolloin taseen perustekijöinä ovat varat, velat ja oma pääoma ja vasta toiseksi tuloksen kuvaaminen, jolloin tuloslaskelman perustekijöitä ovat tuotot ja kulut (Räty & Virkkunen 2004, 75). Yrityksen taloudellisen aseman korostaminen on kansainvälisten standardien tuoma muutos perinteiseen suomalaiseen tuloslähtöiseen tarkastelutapaan. Taseelähtöisyyden myötä IFRS-normistossa korostuu myös käyvän arvon (fair value) merkitys. Käyvän arvon soveltaminen onkin vähitellen korvaamassa hankintamenoa (historical cost) perustuvat laskentasäännöt. Hertsi (2005, 4-5) kirjoittaa Kauppalehdessä, että kansalliseen tilinpäätökseen verrattuna IFRS-tilinpäätös eroaa suuresti edeltävistään kirjauskäytännön muutoksesta johtuen ja uuden käytännön vaikutus pörssiyhtiöiden tuloksiin on yleensä positiivinen.

Käyvän arvon soveltamisen käyttöönoton myötä on ikään kuin palattu takaisin alkulähteille, koska käypä arvo sinänsä ei ole mikään uusi käsite. Historiankirjoituksista voidaan löytää käypiä arvoja käsittelevää aineistoa jo ennen 1700-lukua (Richard 2004). Toki käyvän arvon käsite on noista päivistä muuttunut, mutta syvimmältään periaatteet ovat pysyneet samoina. Suomessakin käypää arvoa sovellettiin jo 1900-luvun alussa, mutta vasta vuoden 2004 lainmuutoksen myötä käypä arvo palasi Suomen kirjanpitokäytäntöön. Uuden lain myötä kirjanpitovelvollinen voi halutessaan arvostaa rahoitusvälineet käypään arvoon. Käyvän arvon soveltaminen voidaan siten jopa nähdä hyvän kirjanpitotavan viimeisimpänä kehitysasteena.

Taustana tälle tutkimukselle on myös se, että Euroopan parlamentti ja neuvosto on antanut direktiivin vuonna 2001, jossa katsotaan, että hankintamenoperiaatteesta rahoitusvälineiden arvostamisessa ollaan luopumassa. Käypää arvoa tulotaisiin soveltamaan vain sellaisten erien osalta, joiden suhteen on laaja kansainvälinen yhteisymmärrys siitä, että valittu menettely on tarkoitukseen sopiva. (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2001/65/EY 2001, 28-29.) Lähtökohtana on lisäksi se, että kansallisista säädöksistä luotaisiin mahdollisimman yhdenmukaisia fair value -direktiivin taustalla olevan IAS 39 -standardin kanssa (Kauppa- ja teollisuusministeriön IAS-sääntelyryhmä 2003, 20).

Haluan tässä tutkimuksessa selvittää, mitä käyvän arvon käsitteellä oikeastaan tarkoitetaan. Lisäksi haluan selvittää, miksi käypää arvoa halutaan soveltaa yhä enemmän laskentastandardeissa. Haluan luoda katsauksen käyvän arvon käsitteen kehitykseen ja samalla pohtia sen eroja, kuten vahvuuksia ja heikkouksia, hankintamenoa nähden. Jotta

käypä arvo voitaisiin asettaa mielekkäästi laskentatoimen teorian viitekehukseen, aion lähestyä aihetta esittelemällä arvostusperusteen valintaan vaikuttavia tekijöitä, kuten tilinpäätöksen laadullisia ominaisuuksia ja sitä kautta pohtia käyvän arvon paikkaa laskentatoimen tieteessä. Myös pääoman käsitteeseen liittyvän problematiikan esittely on keskeistä käyvän arvon mukaisen laskentatavan soveltamisessa.

Tutkimuksen empiirisessä osassa tarkastelen kuinka IFRS-standardien mukainen käyvän arvon soveltaminen on muuttanut suomalaisten julkisten osakeyhtiöiden laskentainformaatiota rahoitusvälineiden osalta ja minkä suuntainen vaikutus yleensä on ollut. Otan tutkimuksessani tarkempaan käsittelyyn yhden IAS -standardeista, IAS 39 Rahoitusinstrumenttien kirjaaminen ja arvostaminen (IAS 39 Financial Instruments: Recognition and Measurement). Tutkimuksen käsitteiden määrittelyssä tulen sivuamaan myös IAS 32 -standardia Rahoitusinstrumentit: tilinpäätöksessä esitettävät tiedot ja esittämistapa (IAS 32 Financial Instruments: Disclosure and Presentation), mutta tutkimuksen rajauksen vuoksi jätän sen tarkemman käsittelyn pois. Perehdyn rahoitusvälineisiin yleisellä tasolla enkä aio keskittyä mihinkään tiettyyn rahoitusvälineeseen erityisesti, koska tutkielmani erityisyys tulee käyvän arvon käsitteen pohdinnan kautta. Mielestäni käyvän arvon näkökulma pro gradu -tutkielmassani onkin uusi ja melko ainutlaatuinen.

Olen kiinnostunut tästä aiheesta sen ajankohtaisuuden vuoksi, mutta myös siksi, että käyvän arvon soveltamisesta puhutaan paljon, mutta itselleni ainakin käypä arvo on käsitteenä hieman jäsentymätön. Lisäksi yksi syy aiheen valintaan on se, että käyvän arvon soveltamisesta ja sen riittävydestä arvostusperusteena on eriäviä mielipiteitä ja haluaisin ottaa tarkemmin selvää miksi näin on.

1.2 Tutkimuksen tarkoitus ja rakenne

Tutkimusongelman voi tiivistää seuraavasti: tutkimusongelmana on löytää käyvälle arvolle määritelmä ja pohtia sen eroja hankintamenoön, sekä selvittää, onko rahoitusvälineiden käypään arvoon arvostaminen muuttanut millään tavalla laskentainformaatiota. Tutkimusongelmasta johdetaan tutkimuksen tarkoitus, joka voidaan muotoilla seuraavasti: tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, mitä käyvän arvon käsitteellä tarkoitetaan. Lisäksi tarkoituksena on kartoittaa haastattelututkimuksen avulla, millaisena IFRS-standardien

mukaisen konsernitilinpäätöksen laatijat kokevat käyvän arvon periaatteen noudattamisen ja miten se heidän mielestään on vaikuttanut laskentainformaatioon ja yrityksestä saatavaan kuvaan. Tutkimuksessa tullaan selvittämään erityisesti rahoitusvälineiden yhteydessä tarvittavan käyvän arvon määrittämisen problematiikkaa. Rajaan tutkimuksesta pois rahoitussektorin yritykset, koska kyseisten yritysten erityisluonteen vuoksi aiheen käsittely vaatisi aivan oman tutkimuksensa.

Tutkimuksen tarkoituksena on vastata seuraaviin kysymyksiin:

1. Mitä tarkoitetaan käyvän arvon periaatteella?
2. Miten käypä arvo eroaa hankintamenosta arvostusmenetelmänä?
3. Miten rahoitusvälineiden käypään arvoon arvostaminen on muuttanut yritysten laskentainformaatiota ja minkä suuntainen tämä vaikutus on yleensä ollut?

Tutkielma rakentuu siten, että esittelen johdannossa tutkimuksen taustaa, tutkimusongelman ja metodit sekä aikaisempia tutkimuksia. Tutkielman teoreettisessa viitekehyksessä paneudutaan ensiksi laskentatoimen arvostusperiaatteiden ymmärtämisen kautta käyvän arvon käsitteeseen sekä vertaillaan käypää arvoa ja hankintamenoa arvostusmenetelminä. Kolmanneksi käydään läpi rahoitusinstrumentteihin liittyvää teoriaa yleensä sekä käyvän arvon soveltamista niihin. Neljäs luku on empiriaosuus, jossa käsittelen haastattelututkimuksen tulokset. Viimeiseksi teen yhteenvedon tutkimuksen tärkeimmistä havainnoista.

1.3 Aiemmat tutkimukset

Käyvän arvon soveltamisesta olen löytänyt vain muutamia kansainvälisiä tutkimuksia, joista kaksi (Barth 1994; Khurana & Kim 2003) on tehty rahoitusalan yrityksille. Richardin (2004) tutkimus on historian tutkimus käyvän arvon kehityksestä ja sen vaikutuksesta kapitalistisen laskentatoimen kehittymiseen.

Barthin tutkimus lienee vanhimpia käyvästä arvosta tehtyjä tutkimuksia. Tutkimuksessa selvitettiin, kuinka pankkien sijoitusarvopaperit ja käypään arvoon arvostettujen arvopaperien (estimaattien) voitot ja tappiot vaikuttavat osakekursseihin verrattuna vastaavien

hankintamenojen käyttöön. Tarkoituksena oli myös selvittää, kumpi arvostusperuste antaa relevantimpaa ja luotettavampaa tietoa sijoittajille pankkien omasta pääomasta. Tutkimuksen tuloksena oli, että sijoitusarvopaperien käyvät arvot antoivat luotettavampaa tietoa hankintamenoon nähden. Kuitenkin todettiin myös, että käypien arvojen arviointivirheet ovat niin isoja, ettei käypään arvoon arvostettuja estimoituja arvopapereiden voittoja ja tappioita voida pitää luotettavina. Vaikka sijoitusarvopaperien käyvät arvot ovat kaikkein luotettavimmin arvioitavissa kaikista käypään arvoon arvostettavista pankin varoista ja veloista, niiden luotettavuutta kyseenalaistetaan jatkuvasti. Tutkimuksessa jäi avoimeksi kysymys siitä, voidaanko estimaattien virheellisyyteen vetoamalla päätyä siihen, ettei käypään arvoon perustuvaa laskentatointia voida pitää hankintamenoihin perustuvaa parempana. (Barth 1994, 23-24)

Khuranan & Kimin tutkimuksessa testattiin kvantitatiivisen tutkimuksen avulla hypoteesia ”laskentastandardina käypä arvo on informatiivisempi kuin hankintameno rahoitusinstrumenteille rahoitusalaalla”. Tutkimuksen tuloksena ilmeni, että käyvän arvon soveltamisen tehokkuus linkittyy vahvasti käyvän arvon laskennan estimaattien oikeellisuuteen. Käyvän arvon käyttäminen sinänsä ei parantanut tiedon laatua, jollei sopivia arviointitekniikoita ole tarjolla myös niille alan yrityksille, joiden rahoitusinstrumenteille ei ole julkista hintanoteerausta toimivilla markkinoilla. (Khurana & Kim 2003, 40-41.)

Richardin (2004) tutkimuksessa keskitytään ranskalaisen ja saksalaisen laskentatoimen lainsäädännön tutkimiseen vuodesta 1673 vuoteen 1914 käyvän arvon valossa. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää lainsäädännön historiakehityksen avulla käyvän arvon käsitteen ”uutuutta” ja tehdä päätelmiä laskentatoimen käsitteenmuodostuksen mahdollisesta kehityksestä. Tutkimuksen tuloksena oli, että valinta arvostusperiaatteiden välillä oli tulosta poliittisista prosesseista, ja kehityksessä voitiin erottaa neljä vaihetta, joista ensimmäinen, napoleonilainen (Napoleonic) markkina-arvo oli filosofialtaan kuitenkin täysin erilainen kuin esimerkiksi viimeinen, 2000-luvun markkina-arvostuksiin perustuva käypä arvo. Tämän 2000-luvun vaiheen arvostusperiaatteiden voidaan sanoa perustuvan joko aitoon markkina-arvoon, jossa dominoivana piirteenä on rajoitettu vastuu, tai käyttöarvoon, joka perustuu diskontattujen tulevaisuuden kassavirtojen nykyarvoon. Vanhemmilla arvostusperiaatteilla ei tutkimuksen mukaan ole juuri tekemistä nyky maailman käyvän arvon käsitteen kanssa. (Richard 2004, 1, 22-23.)

Näiden edellä esitettyjen tutkimusten kytkeytyminen tutkimukseeni on vähäinen, koska tutkimukseni tarkoitus on selvittää hankintamenon ja käyvän arvon eroavaisuutta. Tutkimukset edustavat sitä linjaa, jossa käypää arvoa pidetään tietyissä puitteissa parempana arvostusmenetelmänä kuin hankintamenoa.

Käyvästä arvosta ei ole tehty kovin paljon tutkimuksia Suomessa. Suomalaiset tutkimukset ovat pro gradu -tutkielmia. Yksi IAS-tilinpäätöstä kuvaileva pro gradu -tutkielma Helsingin kauppakorkeakoulusta käsitteli muiden käsitteiden lomassa käypää arvoa, mutta sen tarkempaa perehtymistä en ole vielä suomalaisesta tutkimuksesta löytänyt (Berman 2003). IAS 39 -standardiin liittyen on tehty muutamia pro gradu -tutkielmia, mutta useimmat näistäkin ovat käsitelleet pääosin suojauslaskentaa. Johdannaisia on käsitelty mm. Within (2001), Granholmin (2003) ja Kainulaisen (2002) opinnäytteissä. Johdannaisten käsittely onkin johdonmukaista, koska aikaisemmin yritysten ei ole tarvinnut kirjata kaikkia johdannaisia taseeseen tai esittää niitä liitetiedoissa.

1.4 Tutkimusstrategia

Tutkimusstrategian valinta koskee päätöstä siitä, millaisella menetelmällisellä kokonaisuudella tutkittavaa ilmiötä aiotaan lähestyä. Tutkimusstrategiat on perinteisesti jaettu kolmeen: kokeelliseen, survey- ja tapaustutkimukseen. Tutkimukseni painottuu näistä viimeisimpään, koska tarkoituksena on kerätä yksityiskohtaista tietoa pienestä joukosta toisiinsa suhteessa olevista tapauksista. Tapaustutkimuksen tarkoituksena on tyypillisesti kuvailla ilmiöitä, mikä on myös yksi tutkimukseni tavoitteista. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 120-123.)

Tapaus- eli case-tutkimuksessa on tyypillistä analysoida yhtä tai korkeintaan muutamaa havaintoa hyvin yksityiskohtaisesti ja monidimensioisesti. Salmi & Järvenpää (2000, 265) näkevät puhtaasti kuvailevan case-aineiston esittelyn aineiston keruuvaiheeksi, joka edeltää casen analysoivaa vaihetta. Tämän perusteella katsonkin, että tutkimuksessa tulee olemaan kartoittavan työn lisäksi aineistoa analysoivia ja hieman tulkintaan viittaavia elementtejä.

Tutkimusstrategiasta päätettäessä on etsittävä tutkimuksen tarkoitusta vastaava lähestymistapa aiheeseen. Kvantitatiivinen eli määrällinen tai positivistinen tutkimus keskittyy suurten

aineistojen analysointiin ja deduktion avulla tehtyihin päätelmiin. Kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. (Hirsjärvi ym. 2000, 129, 152.)

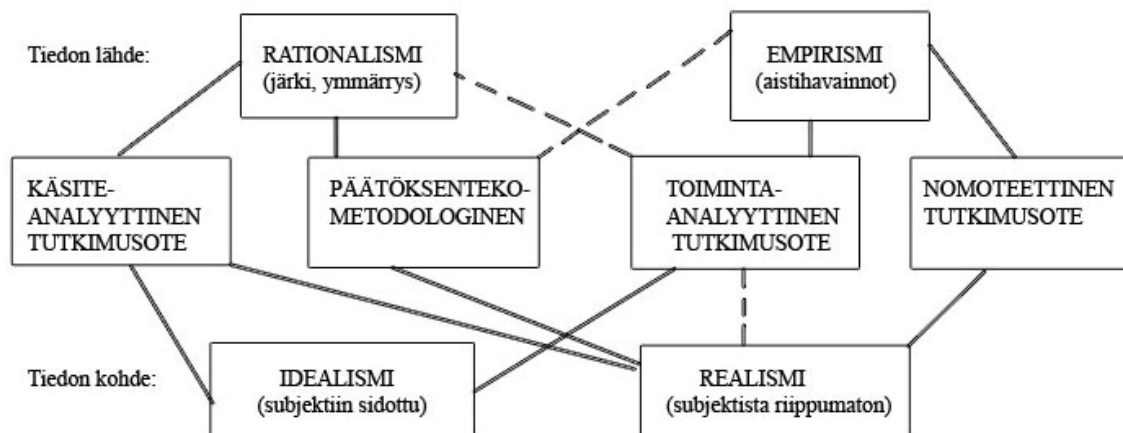
Koska tutkimukseni kohdistuu ainutlaatuisen, pieneen, tarkoituksenmukaisesti valikoituun ihmisten joukkoon, jota analysoidaan induktiivisesti, on johdonmukaista, että tutkimuksessa käytetään kvalitatiivisia metodeja. Kvalitatiivisen tutkimuksen valintaa puoltaa myös se, että tarkoituksena on löytää uusia asioita eikä todentaa vanhoja väittämiä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 152, 155.) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa korostuu se, että tutkimuksen kohde ja tutkittava ovat vuorovaikutuksessa, toisin kuin kvantitatiivisessa, jossa oletetaan, että kohde olisi riippumaton tutkijasta. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää mielipiteitä ja tiettyjen valintojen taustalla olevia asioita. Kvalitatiivinen tutkimus tuo parhaiten esille tutkittavien havaintoja ja sillä on helpompi selvittää käyttäytymisen merkitystä ja sen kontekstia. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 23, 27.)

Mielestäni kyseessä on tutkimusote, joka on luonteeltaan sekä deskriptiivinen että empiirinen. Tutkimuksen teoreettisessa osassa perustan luo käsiteanalyttinen tarkastelu, jonka pohjalta siirrytään empiiriseen osaan, jolloin toiminta-analyttinen tutkimusote soveltuu parhaiten tutkimukseeni. Tutkimus on enemmänkin kuvailevaa luonteeltaan, joten mielestäni esimerkiksi konstruktiiivinen tutkimusote ei tule kysymykseen. Tarkoitan tällä sitä, että tutkimuksen tarkoituksena ei ole luoda uutta konstruktiota, vaan tuloksena on ehkä selvempi käsitys tietystä asiaintilasta. (Kasanen, Lukka & Siitonen 1991, 315-317.)

Toiminta-analyttisen tutkimuksen olennainen kontribuutio liittyy siihen, että tutkimus perustuu empiriasta hankittuun aineistoon. Ajattelun ja päättelyn metodilla on silti tärkeä rooli, ja toiminta-analyttisessä tutkimuksessa voi olla hyvinkin paljon käsiteanalyttisluonteista pohdiskelua viitekehyksen rakentamisen muodossa. Toiminta-analyttinen tutkimusote eroaa sitä hyvin lähellä olevasta nomoteettisesta tutkimusotteesta siinä, että toiminta-analyttisen tutkimuksen tavoitteena ei ole välittömästi löytää lainomaisia yleistyksiä. (Lukka 1991, 169-170.)

Toiminta-analyttisen tutkimuksen voikin tiivistää seuraavaan kuvioon 1, joka kytkee eri tutkimusotteet sen mukaan, mihin niiden tiedon lähde perustuu ja mikä on niiden tiedon kohde. Toiminta-analyttinen tutkimusote kytkeytyy empirismiin eli kokemusjohteiseen

tutkimustapaan sekä tietynlaisen subjektiivisuuden kautta idealismi korostuu. Toiminta-analyttisellä tutkimusotteella on myös löyhät kytkennät rationalismiin ja realismiin. (Lukka 1991, 180.)

KUVIO 1 Laskentatoimen tutkimusotteiden epistemologiset kytkennät (Lukka 1991, 180).

Kyseessä on siis kartoittava tutkimus, jonka aineisto kerätään teemahaastatteluin. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä, jossa on tarkoituksena keskittyä etukäteen valittuihin teemoihin. Teemahaastatteluun päädyin siksi, että siinä haastattelun aihepiiri on tiedossa, mutta lomakehaastattelun tapaan siinä ei ole tarkkaa muotoa ja järjestystä mutta ei myöskään avoimen haastattelun täyttä vapautta. (Hirsjärvi & Hurme 1999, 47-48; 1980, 48-50.) Teemahaastattelun lähtökohtana on, että haastateltavan tiedetään kokeneen jotain sellaista, mistä myös haastattelijalla on alustavia käsityksiä. Näiden käsitysten pohjalta tukeutuen kirjallisuudesta saatuun teoretietoon haastattelija voi kehittää oletuksia asiaan liittyvistä tapahtumasarjoista ja rakenteista, joista sitten luodaan luettelo haastattelun teemoja varten. (Tamminen 1993, 100.)

Tutkimuksen tulokset ovat vain rajoitetusti yleistettävissä, koska tutkimuksen otos on hyvin pieni. Vaikka Salmi & Järvenpää (2000, 269) toteavat, että induktiossa on kysymys juuri

havaintojen perusteella uusien teorioiden kehittämisestä, se ei vallitsevien käsityksen mukaan riitä pienestä otoksesta tehtyjen päätelmien yleistämiseen suurelle joukolle. Silti todettakoon, että kvalitatiivisessa tutkimuksessa yleistämisen peruste tulisi olla yksityisen ilmiön syvällinen ymmärtäminen eikä tilastollisten päätelmien tekeminen (Kasanen ym. 1991, 322).

2 LASKENTATOIMEN ARVOSTUSPERIAATTEET

2.1 Arvostusperiaatteen valinta

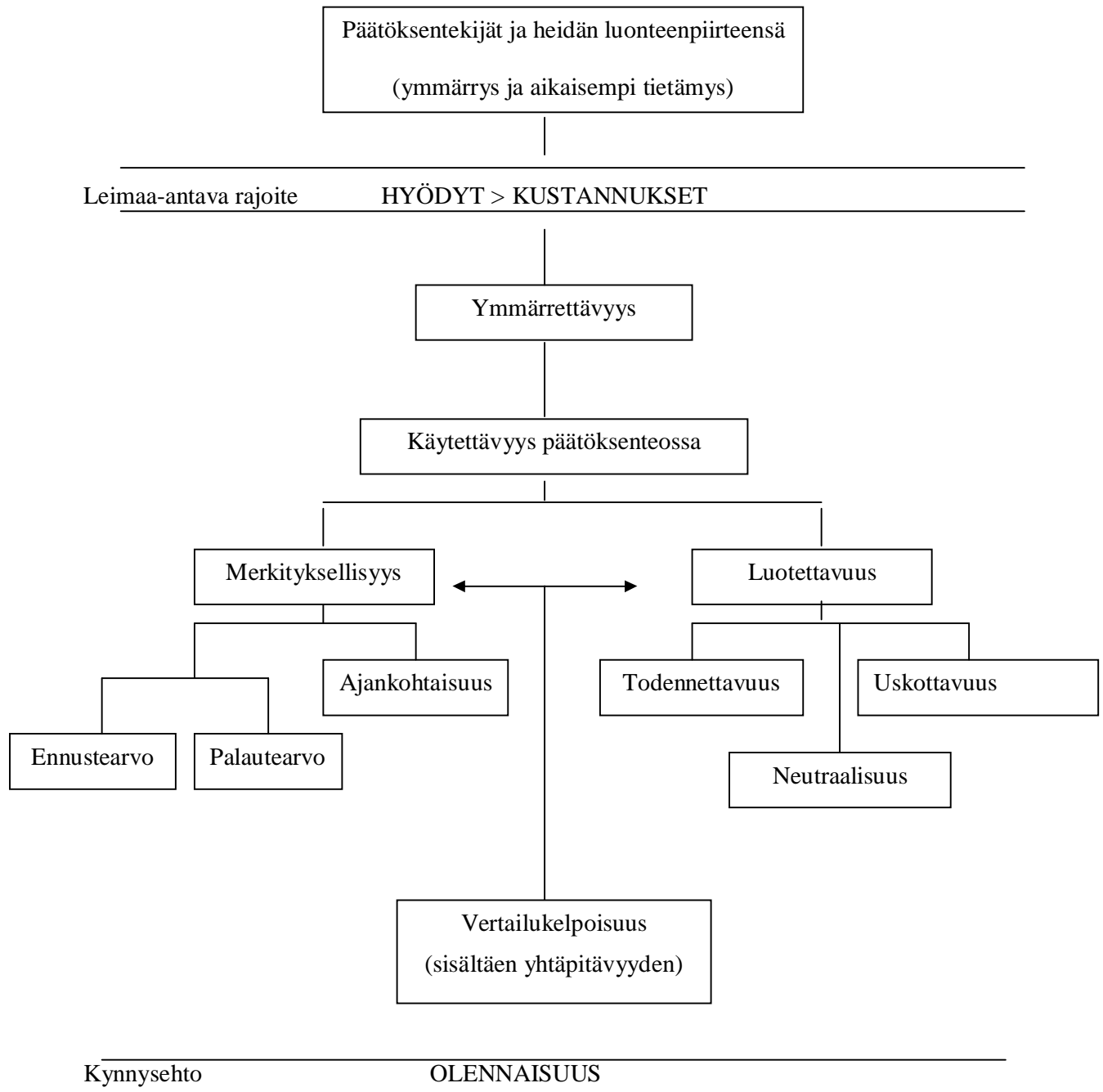
2.1.1 Tilinpäätösinformaation laadulliset ominaisuudet

Arvostusperiaatteiden valinta on luultavasti kiistellyin asia laskentatoimessa. Arvostaminen on prosessi, jossa liiketapahtumiin liitetään jokin rahamäärä. (Gray & Needles 1999, 40.) Arvostamisperiaatteista päätettäessä valinnan lähtökohtana tulisi olla laskentatiedolle asetetut laadulliset ominaisuudet, joita ovat FASB:n (Financial Accounting Standards Board) mukaan ymmärrettävyys, merkityksellisyys, luotettavuus ja vertailukelpoisuus. Seuraavalla sivulla kuviossa 2 esitellään selkeästi näiden ominaisuuksien hierarkkisuus.

Laskentatiedon käyttäjät päättävät viime kädessä, millainen tieto on hyödyllistä, ja hyödyn kokemiseen vaikuttaa päätöksentekijän taustatiedot asiasta, päätöksentekomenetelmät sekä tietenkin tehtävä päätös. Siksi päätöksentekijät kuvataan hierarkiassa ylimpänä. Ymmärrettävyydellä viitataan siihen, että tieto voi olla käyttäjälleen hyödyllistä vain silloin, kun hän kykenee ymmärtämään sitä.

Tiedon relevanssi eli merkityksellisyys ja luotettavuus ovat ominaisuuksia, jotka tekevät laskentatiedosta hyödyllistä päätöksenteossa. Päätöksentekoa rasittavia rajoitteita on ensiksikin erittäin leimaa-antavana kustannus. Tiedon tuottamiseen liittyvien hyötyjen pitäisi aina olla suuremmat kuin kustannukset. Hyötyjä on kuitenkin hyvin vaikeaa nähdä, toisin kuin kustannuksia. Toisena rajoitteena, toisin sanoen hyväksyttävyyden kynnysehtona on olennaisuus. Koska nämä päätöksentekoa rasittavat rajoitteet ovat olemassa, tiedon relevanssia ja luotettavuutta lisäämällä tiedon käytettävyys paranee. Jotta tieto olisi merkittävää, sen pitää olla ajankohtaista ja sen lisäksi sillä pitää olla joko ennuste- tai palautearvo. Relevantilla tiedolla on se ominaisuus, että sillä voidaan vaikuttaa päätöksentekoon joko auttamalla ennusteiden luomisessa tai vahvistamalla aikaisempia arvioita. (Financial Accounting Standards Board 1980, 5-6.)

Ollakseen luotettavaa, laskentatiedon tulee olla sekä todennettavissa, neutraalia että uskottavasti esitettyä. Todennettavuus tarkoittaa sitä, että tieto ei muutu käyttäjästä riippuen, vaan eri laskentatieteet voivat saada samoja tuloksia samoilla laskentatekniikoilla. Neutraalisuus näkyy siinä, että valinta laskentatekniikoiden välillä on vapaa ennakoasenteista. (Financial Accounting Standards Board 1980, 4-6.)

KUVIO 2 Laskentatoimen laadullisten ominaisuuksien hierarkia. (Financial Accounting Standards Board 1980, 20)

Myös IFRS-normistossa mainitaan samat neljä keskeistä tilinpäätöksen laadullista ominaisuutta, jotka ovat sisällöllisesti melko yhteneväisiä kuin FASB:n asettamat. Seuraavassa tarkastelen vielä tarkemmin näitä ominaisuuksia.

Tilinpäätösinformaation tulisi olla käyttäjille helposti ymmärrettävää. Käyttäjillä oletetaan tällöin olevan kohtuullinen liiketoiminnan ja kirjanpidon tuntemus ja halukkuutta perehtyä informaatioon. Kuitenkaan monimutkaisia asioita koskevaa informaatiota ei tulisi jättää pois siitä syystä, että joidenkin käyttäjien voi olla vaikeaa ymmärtää sitä. (KHT-Media 2003, F – 13.)

IFRS-normisto, samoin kuin FASB, korostaa merkityksellisyydessä sitä, että informaation voidaan katsoa olevan merkityksellistä silloin, kun se vaikuttaa taloudellisiin päätöksiin auttamalla käyttäjiä arvioimaan aikaisempia, nykyisiä ja tulevia tapahtumia tai tarkistamaan aikaisempia arvioitaan. Merkityksellisyyteen kuuluu myös olennaisten tietojen esittäminen. Mikäli jonkin osan kertomatta jättäminen tai väärällä tavalla esittäminen vaikuttaa informaation käyttäjien päätöksentekoon, on tieto olennainen. (KHT-Media 2003, F – 13-14.)

Luotettavuus sisältää todenmukaisen esittämisen (faithful representation), sisältöpainotteisuuden, puolueettomuuden, varovaisuuden ja täydellisyyden. Näistä vaatimuksista korostuu sisältöpainotteisuuden periaate (”sisältö ennen muotoa”). Sen mukaan tapahtumia tulee käsitellä kirjanpidossa tosiasiallisen sisällön mukaan eikä pelkästään niiden oikeudellisen muodon mukaisesti. Merkityksellisen ja luotettavan informaation rajoituksina voidaan pitää oikea-aikaisuutta, hyöty-kustannustasapainoa ja laadullisten ominaisuuksien tasapainoa. (KHT-Media 2003, F – 14-16.)

Tilinpäätösinformaation käyttäjien tulisi voida vertailla sekä yhden yrityksen eri ajankohtien että eri yritysten tilinpäätöksiä voidakseen arvioida niiden suhteellista taloudellista asemaa, toiminnan tulosta ja taloudellisen aseman muutoksia. Vertailukelpoisuuden edistämiseksi käyttäjille tulisikin tiedottaa tilinpäätöksen laatimisperiaatteista, niiden muutoksista ja muutosten vaikutuksista. Vertailukelpoisuuden vaatimus ei saa muodostua parempien tilinpäätösnormien käyttöönoton esteeksi. Vertailukelpoisuuden nimissä ei tulisi jatkaa mitään tietynlaista kirjanpidollista käsittelyä, jos tilinpäätöksen merkityksellisyys ja luotettavuus kärsii. (KHT-Media 2003, F – 16-17.)

2.1.2 Arvostusperusteen valintaan vaikuttavat tekijät

Tilinpäätöksissä sovellettavia arvostusperusteita ovat hahmottaneet sekä Riahi-Belkaoui (2000, 442) että KHT-Media (2003, F – 31). Yhteenvedona voidaan sanoa, että tilinpäätöksen perustekijät ovat seuraavat:

- 1) *Alkuperäinen hankintameno* viittaa siihen rahamäärään käteistä tai käteistä vastaavaa, joka on maksettu tietyn taseeseen kuuluvan varan hankkimiseksi. IFRS-normiston mukainen varojen merkitseminen tapahtuu käyvän arvon määräisinä.
- 2) *Jälleenhankinta-arvo* viittaa siihen rahamäärään, joka jouduttaisiin suorittamaan, jos tarkasteluhetkellä hankittaisiin vastaava omaisuuserä.
- 3) *Realisointiarvo* viittaa siihen rahamäärään, joka saataisiin, jos omaisuuserä myytäisiin tarkasteluhetkellä tavanomaisessa luovutustilanteessa.
- 4) *Nykyarvo* viittaa odotettujen nettokassavirtojen nykyarvoon, jonka omaisuuserän odotetaan kerryttävän tavanomaisessa liiketoiminnassa.

Nämä attribuutit voidaan luokitella vielä ensiksikin sen mukaan, keskittyvätkö ne menneisyyteen, nykyisyyteen vai tulevaisuuteen. Toisekseen voidaan pohtia, minkälaisissa liiketapahtumissa ne ilmenevät ja kolmanneksi tapahtuman luonteen mukaan. Esimerkiksi hankintameno keskittyy menneisyyteen, ja se koskee omaisuuden hankintaa sekä perustuu todelliseen tapahtumaan. (Riahi-Belkaoui 2000, 442-443.)

Lisäksi arvostusperusteen valintaa tulisi perustella siten, että kriteereinä ovat ajoitukseen perustuvat virheet, mittayksikkövirheet, tulkittavuus ja relevanssi. Ajoitukseen perustuvia virheitä syntyy, kun arvomuutokset tapahtuvat annetulla ajanjaksolla, mutta ne kirjataan ja raportoidaan toisella. Hyvän arvostusperusteen valinnalla vältetään tällaiset virheet. Mittayksikkövirheitä tulee silloin, jos taloudellisia raportteja ei ilmaista yleisen ostovoiman yksikköinä. Laskentamallin tulkittavuus viittaa siihen, että taloudellisen tiedon tulee olla sekä tarkoitukseltaan että käytöltään ymmärrettävää. Laskentamallin relevanssin kannalta on tärkeää että annettava laskentatieto on käytännöllistä. (Riahi-Belkaoui 2000, 444.)

2.1.3 Pääoman käsitteiden problematiikka

Ishikawan (2003, 117) mielestä on tärkeää, että arvostuksiin perustuva laskentatoimi (value-based accounting) voidaan asettaa historialliseen kontekstiinsa. Ishikawa on luokitellut nämä eri vaiheet siten, että 1970-luvulla vallalla oli hintojen muutoksiin perustuva laskenta (price-change accounting), 1980-luvulta lähtien käypiin arvoihin perustuva laskenta, joka nykymuodossaan on hieman erilainen keskittyen rahoitusinstrumentteihin ja johdannaisiin sekä kolmanneksi voidaan puhua arvonalennuksiin perustuvasta laskennasta (impairment accounting). Ishikawan näkökulmassa korostuu se, että kansantaloustieteellistä perustaa ei voida pitää irrallisena arvostamisperiaatteita punnittaessa. On huomattava, että käypiin arvoihin perustuvassa laskentatoimessa, erityisesti rahoitusinstrumenttien ja johdannaisten osalta, pääoma, josta puhutaan, on fiktiivistä pääomaa (fictitious capital). Fiktiivisen pääoman kierto on perusluonteeltaan hyvin erilainen kuin reaali-pääoman (teollisuus- ja liike-pääoma) kierto. Reaali-pääoman kiertohan tapahtuu siten, että pääoma (M) muunnetaan hyödykkeeksi (C) ja sitä kautta uudeksi pääomaksi (M').

Reaali-pääoman kierto: $M \text{ — } C \text{ — } M'$

Fiktiivisen pääoman kierto tapahtuu yksinkertaisesti ilmaistuna siten, että pääomalla (M) ostetaan esimerkiksi osakkeita (S), jotka myydään ja muunnetaan uudeksi pääomaksi (M').

Fiktiivisen pääoman kierto: $M \text{ — } S \text{ — } M'$

Todellisuudessa kierto on hieman monimutkaisempi, mutta pääajatuksena on kuitenkin, että fiktiivisen pääoman kierto on nähtävä erillään reaali-pääoman kierrosta. Siksi perinteinen hankintameno perustuvan laskentatoimen viitekehys, joka on suunniteltu reaali-pääoman kiertokulun vahvistamiseen, ei voi soveltua niin perustavanlaatuisesti erilaisen fiktiivisen pääoman kiertoa edellyttävään laskentaan, jota sovelletaan käypiin arvoihin perustuvassa laskennassa erityisesti rahoitusinstrumenttien osalta. (Ishikawa 2003, 118-119.)

Suurimmat uudistukset, joita laskentatoimessa ja tilinpäätösraportoinnissa on viime aikoina nähty, ovat siirtyminen rahoitusinstrumenttien markkinaperusteiseen laskentatoimeen, eläke-etuuksien perustuminen ennakoituihin odotettuihin kassavirtoihin, rahoituslaskelman sisällyttäminen tilinpäätöslaskelmiin ja yleensäkin konsernitilinpäätöksen korostuminen.

Näiden muutosten myötä voidaan nähdä syntyneen rahoitusmarkkinaorientoitunut laskentatoimen tyyppi. Sille on tyypillistä muutos tulo-meno -näkökulman muuttuminen varavelka -näkökulmaksi ja hankintamenoon perustuvasta laskentatoimesta siirtyminen markkina-arvoihin perustuvaan eli kapitalistiseen laskentatoimeen. (Jinnai 2005, 96.)

Jinnai (2005, 108-109) esittelee artikkelissaan Takayaman jo vuonna 1984 hahmotteleman tuloslaskelman mallin, jossa sekä hankintamenoon perustuva että arvostuksiin perustuva tieto esitettäisiin erillisinä mutta kuitenkin samassa tilinpäätöslaskelmassa. Seuraavassa esimerkki siitä, miten nämä erät voitaisiin jaotella.

Liikevaihto	1 500 000
Liiketoiminnan muut tuotot	<u>104 000</u>
Satunnaiset tuotot	
Tuotot pysyvien vastaavien myynnistä	12 000
Satunnaiset kulut	9000
	<u>107 000</u>
Realisoituneet voitot	
Tuotot arvostamisesta (valuation profits)	
Arvostustuotot rahoitusarvopapereista	3 000
Arvostustuotot pysyvistä vastaavista	5 000
Arvostustappiot (valuation losses)	7 000
	<u>108 000</u>
Nettotuotot sisältäen arvostusvoitot ja -tappiot	
Realisoitumattomat tuotot	<u>8 000</u>

Nettotulos ennen veroja	100 000
Verot	30 000
	<hr/>
Nettotulos	70 000

Tuloslaskelma jakautuu kahteen osaan. Alkuosa on tarkoitettu realisoituneen nettotuloksen laskentaan, ja loppuosa realisoitumattomien arvostustuottojen ja -tappioiden sisältämään nettotuottojen laskentaan. Aivan lopuksi realisoitumattomat tuotot vähennetään nettotuotoista, jotka sisältävät arvostusvoitot ja -tappiot, jotta saadaan hankintamenoon perustuvan laskennan mukainen nettotulos ennen veroja. (Jinnai 2005, 109.)

Lisäksi oman problematiikkansa tilinpäätöstä laadittaessa sovellettavaan laskentamalliin tuopääoman käsitteen valinta. Sopivan pääoman käsitteen valinnan tulisikin perustua käyttäjien tarpeisiin. IFRS-normisto esittää kaksi vaihtoehtoista tapaa: rahaperusteinen pääoma ja aineellinen pääoma. Rahaperusteisen pääoman käsitteen mukaisella pääomalla tarkoitetaan yrityksen nettovarallisuutta tai omaa pääomaa. Aineellisella pääomalla tarkoitetaan yrityksen toimintakykyä eli tuotantokapasiteettia. (KHT-Media 2003, F – 33.)

Rahaperusteisen pääoman säilyttäminen tarkoittaa sitä, että voittoa syntyy vain, mikäli nettovarallisuuden rahassa mitattu määrä on tilikauden lopussa suurempi kuin alussa, kun ei oteta voitonjakoa huomioon. Aineellisen pääoman säilyttäminen merkitsee, että voittoa syntyy vain, mikäli yrityksen aineellinen toimintakyky tilikauden lopussa on suurempi kuin tilikauden alussa ja kun ei oteta huomioon voitonjakoa. (KHT-Media 2003, F – 33.)

Arvostusperusteiden ja pääoman käsitteeseen liittyvä valinta määräävät, mitä laskentamallia tilinpäätöksessä käytetään. Erilaiset laskentamallit ovat erilaisia merkityksellisyydeltään ja luotettavuudeltaan, ja on johdon tehtävä löytää tasapaino sovellettavan mallin kautta saatavien tietojen merkityksellisyyden ja luotettavuuden välillä. (KHT-Media 2003, F – 35.)

2.2 Hankintameno

Hankintamenuon luetaan kirjanpitolain 4 luvun 3 §:n mukaan hyödykkeen hankinnasta ja valmistuksesta aiheutuneet muuttuvat menot. Silloin, jos kiinteiden menojen määrä hankinnassa ja valmistuksessa on suuri, voidaan myös niiden osuus lukea hankintamenuon. (Kirjanpitolaki 1336/1997.)

Hankintamenuo on Gray & Needlesin (1999, 40) mukaan yleisin arvostusperuste, koska se on helpoiten todennettavissa. Hankintamenuolla tarkoitetaan sitä, että hyödykkeet arvostetaan alkuperäiseen hankintahintaan. Ajatuksena ei ole siis arvostaa todelliseen arvoon, joka voi muuttua liiketapahtuman jälkeen, vaan kustannukset otetaan huomioon vain liiketapahtuman hetkellä. Liiketapahtumiin liittyneet varat, velat ja oman pääoman osat säilytetään näissä arvoissa kunnes hyödyke myydään. (Gray & Needles 1999, 40.)

Hankintamenuon perustuvan laskentatoimen mukaisesti tulo on perinteisesti määritelty realisoituneiden tuottojen ja niihin liittyvien hankintamenuojen erotuksena. Hankintamenuon perustuvaa laskentaintoa voidaan luonnehtia sellaisilla ominaispiirteillä kuten vakaan rahayksikön oletuksella, meno tulon kohdalle -periaatteen soveltamisella ja realisointiperiaatteen soveltamisella. (Riahi-Belkaoui 2000, 446.)

2.3 Käypä arvo

Käyvälle arvolle oli vaikeaa löytää yleispätevää määritelmää ennen kansainvälisten laskentastandardien aikaa, vaan määritelmät olivat sidoksissa siihen, minkä omaisuuserän arvoa kulloinkin määritettiin. Esimerkiksi FASB on määritellyt käyvän arvon ensimmäisen kerran vuonna 1976 rahamääräksi, jolla omaisuutta voitaisiin myydä toisistaan riippumattomien osapuolten välillä (Financial Accounting Standards Board 1976, 5).

Vuonna 1982 FASB antoi uuden ja laajemman määritelmän. Käypä arvo on se määrä käteistä tai käteistä vastaavaa vastiketta, jota kiinteistön osa tuottaisi päivänmyynnissä halukkaan ostajan ja myyjän välillä muussa tilanteessa kuin pakko- tai realisointimyyntissä. Käyvän arvon määräytymiseen vaikuttaa myynnin kohteen fyysiset ominaisuudet. Lisäksi siihen

vaikuttaa se, mikä olisi kohteen todennäköinen, mahdollisimman hyvä käyttö, ja kuinka paljon myyjältä on vaadittu aikaa sen käytön mahdollistamiseen ottaen huomioon mm. kehityssuunnitelmat, kaavoitusrajoitukset ja markkinoille pääsemiseen vaikuttavat tekijät. (Financial Accounting Standards Board 1982.)

Vuonna 1991 FASB määritteli termin käsittämään markkinahinnan, jolloin rahoitusinstrumenttien käypää arvoa vastaisi parhaiten pörssissä noteeratut markkinahinnat. Jos pörssinoteerattuja hintoja ei ole saatavilla, paras arvio käyvästä arvosta perustuu sellaisen rahoitusinstrumentin pörssiin arvoon, jolla on samanlaisia piirteitä, tai muiden arvostustekniikoiden avulla saatuun tietoon. (Financial Accounting Standards Board 1991, 6-7.)

IFRS-normistossa määritellään käypä arvo siten, että se on rahamäärä, johon omaisuuserä voitaisiin vaihtaa asiaa tuntevien, liiketoimeen halukkaiden ja toisistaan riippumattomien osapuolten välillä (KHT-Media 2003, 39 – 17).

IAS 39:ssä korostetaan edellisten lisäksi olettamusta siitä, että yritys jatkaa toimintaansa eikä sillä ole tarvetta toteuttaa epäedullisia liiketoimia. Yrityksen edellytetään kuitenkin ottavan huomioon tilanteensa tarkasteluhetkellä. Välittömän käteismyynnin tapahtuessa käypä arvo määritetään sen mukaisesti, mitä yritys voi odottaa saavansa tällaisesta kaupasta. (KHT-Media 2003, 39 – 53.)

Kansainvälisten määritelmien mukaan käypä arvo voidaan siis nähdä markkina-arvona, ns. vaihtoarvona. Toisaalta se voidaan nähdä myös käyttöarvona, jolla on merkitystä omistajalle. Käyttöarvolla (value-in-use) tarkoitetaan tulevaisuuden tulonodotusten nykyarvoa, joka aiheutuu omaisuuserän jatkuvasta käytöstä ja siitä luopumisesta sen hyötykäyttöään päättyessä. Käyttöarvolla on merkitystä vain tietyille omistajalle tietystä omaisuudesta, jolloin se on arvio omaisuuserän arvosta yritykselle. Käyttöarvo ei määräydy markkinoilla. (Sayce & Connellan 2002, 240.)

Schipper on tarkastellut käyvän arvon käsitettä yhden laskentatiedolle asetetun periaatteen, luotettavuuden, näkökulmasta. Luotettavuus sisältää todennettavuuden, jolla viitataan itsenäisten tulkitsijoiden yhteisymmärrykseen sekä todenmukaisen esittämisen, joka edellyttää arvostustekniikan ja arvostettavan erän vastaavuutta. Schipperin mukaan käypä arvo ei

edellyttä markkinoiden olemassaoloa vastatakseen todenmukaisen esittämisen vaatimukseen, vaikka esimerkiksi IFRS:n käsite viittaakin vaihdantaan. Tällä hän tarkoittaa sitä, että käyvän arvon määritelmä viittaa ennemminkin *hypoteettiseen* tämänhetkiseen vaihdantaan liiketoimeen halukkaiden ja toisistaan riippumattomien osapuolten välillä. (Schipper 2005, 118.)

Toiseksi, koska käypä arvo perustuu hypoteettiseen *tämänhetkiseen* vaihdantaan, käyvän arvon mittari ottaa huomioon tällä hetkellä käsillä olevan informaation kaikkien mahdollisten tulevien hajonnasta. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa käypä arvo olisi 0 todennäköisyydellä 0.80 ja 100 todennäköisyydellä 0.20. Tällöin käypä arvo ei luultavasti ole se todennäköisin määrä eli 0, vaan tämänhetkinen liiketapahtuma huomioisi hajonnan siten, että määrä olisi luultavasti lähellä 20. (Schipper 2005, 118.)

Kolmanneksi, käyvän arvon mittaamisessa käytettyjen mittareiden volatilisuus ei merkitse sitä, että mittarit olisivat epäluotettavia. Edellä esitetyn esimerkin sijoituksen käypä arvo oli 20. Käypä arvo muuttuu, kun sitä tarkistetaan uuden tiedon valossa sen erääntymispäivän läheystyessä. Tarkistukset eivät tee käyvän arvon määrittämistä epäluotettavaksi todennettavuuden ja todenmukaisen esittämisen valossa. Todennettavuus arvioidaan jokaisena mittaushetkenä itsenäisten, samaa informaatiota käyttävien arvioitsijoiden kesken, ja todenmukaisen esittämisen vaatimus tulee täytettyä siinä laajuudessa, missä mittaaminen osoittaa sen määrän, jonka asiaa tuntevat ja liiketoimeen halukkaat osapuolet olisivat valmiita siitä maksamaan. Muutokset käyvässä arvossa eivät kerro mittavirheistä, vaan ne edustavat uusia laskelmia uuden tiedon valossa. (Schipper 2005, 118-119.)

2.4 Hankintamenon ja käyvän arvon vertailu

2.4.1 Hankintamenon plussat ja miinukset

Hankintamenoa ovat puolustaneet Riahi-Belkaouin (2000, 389) mukaan Ijiri, Kohler, Littleton ja Mautz. Heidän mukaansa hankintamenon käyttöä voidaan perustella sillä, että se on selvinyt ajan testin eli mikäli hankintamenoon perustuva taloudellinen informaatio ei olisi hyödyllistä, muutokset laskentaperiaatteissa olisi tehty jo aikoja sitten. Mielestäni tämä väite

on epäpätevä, sillä tämän hetkinen alan kirjallisuus osoittaa, että yleiset mielipiteet ovat muuttuneet käypää arvoa puoltaviksi ja että muutoksia laskentaperiaatteisiin tarvitaan. Toisena perusteena hankintamenon käytölle he pitävät todellisiin, faktoihin perustuvien kirjausten objektiivisuutta ja todennettavuutta. Kohlerin mielestä laskentatoimi ei ole koskaan ollut väline, jolla mitataan käypää arvoa tai arvonmuutoksia tai jonkin omaisuuserän nykyarvoa. Hankintamenuon perustuvien tuottojen laskenta perustuu lisäksi konservatismiin. (Riahi-Belkaoui 2000, 389.)

Edellisessä luvussa kerrottujen arvostusperusteen valintaan vaikuttavien kriteerien mukaisesti Riahi-Belkaoui (2000, 447) arvioi, että hankintamenuon perustuvat taloudelliset raportit sisältävät käytännöllisyydestään huolimatta ajoitukseen perustuvia virheitä ja mittayksikkövirheitä. Lisäksi ne ovat tulkinnanvaraisia eivätkä lainkaan relevantteja.

Barlevin & Haddadin (2003, 386) mukaan hankintamenuon perustuva laskentatoimi ei huomioi tilapäistä arvonalentumista tai arvonnousua. Hankintamenuossa ei kiinnitetä huomiota velan arvon korkokantaan, erityisesti pitkäaikaisten velkojen kohdalla. Velkojen kirjanpitoarvo ei edusta niiden käypää arvoa eikä realisoitumattomia tappioita tai voittoja kirjata. Lopulta tuloksena on, että taseessa on sekä yliarvostettuja että aliarvostettuja eriä. (Barlev & Haddad 386-387.)

Trobergin (2005, 32) mukaan tietynlainen epämääräisyys IFRS-standardien tulkintatavoissa vaikuttaa siihen, millaisia käytännön ratkaisuja yrityksissä tehdään. Tämä voi vaarantaa tilinpäätösraportoinnin yhtä keskeisimmistä tavoitteista eli yritysten välistä vertailukelpoisuutta. (Troberg 2005, 32.)

2.4.2 Käyvän arvon plussat ja miinukset

IASB on edistänyt käyvän arvon käyttöönottoa ja hyväksyntää edellyttämällä sen käyttöä kansainvälisten laskentastandardien soveltamisessa. Niin kansainväliseksi kuin standardeja kutsutaankin, niiden käyttö rajoittuu käytännössä Euroopan Unionin jäsenmaihin. US GAAP:n yleisesti hyväksytyt laskentaperiaatteet (generally accepted accounting principles) ovat amerikkalaisten oma versio laskentastandardeista. US GAAP ei Saycen ja Connellanin (2002, 230) mukaan erityisesti hyväksy käyvän arvon mukaista uudelleenarvostusta. Tämä on

mielestäni erikoinen väite, koska käyvän arvon käsite on kuitenkin tunnustettu FASB:n lausunnoissa. Ovathan FASB:n lausunnot (statements) ja tulkinnat kuitenkin yleisiä US GAAP:n lähteitä AICPA:n (American Institute of Certified Public Accountants) julkaisujen rinnalla. Päinvastoin, Schipperin (2005, 18) mukaan myös US GAAP on alkanut yhä enemmän vaatia käyvän arvon mukaista arvostamista relevanttien lukujen saamiseksi. Sayce ja Connellan (2002, 230) huomauttavat lisäksi vielä kahdesta huomattavasta poikkeuksesta kansainvälisessä käytännössä: Kanadassa ja Japanissa laskentajärjestelmät eivät perustu käypään arvoon, vaan hankintamenon käyttöön.

Kun käytetään käyviä arvoja, voidaan verrata sellaisia rahoitusinstrumentteja, joilla on melko samanlaiset piirteet riippumatta siitä, mikä on niiden käyttötarkoitus ja kuka on laskenut ne liikkeeseen tai hankkinut ja milloin. Käyvät arvot ovat siis IAS 32:n mukaan neutraali perusta johdon taloudellisen toiminnan arvioimiselle, koska niiden avulla voidaan nähdä millaisia vaikutuksia on niillä päätöksillä, jotka koskevat rahoitusvarojen ostamista, myymistä tai hallussapitoa ja rahoitusvelkojen ottamista, pitämistä tai maksamista. (KHT-Media 2003, 32 – 34.)

Damand (2002, 12) kehuu artikkelissaan käypää arvoa ja kannattaa vahvasti sen käyttöönottoa. Hänen mielestään käyvän arvon käyttäminen mahdollistaa sen, että yrityksen taloudellisesta informaatiosta kiinnostuneet sidosryhmät kykenevät luotettavasti ennustamaan yrityksen tulevaisuuden kassavirtojen määriä, ajoitusta ja epävarmuutta. Koska käyvät arvot ovat realistisia arvoja taseessa, ne näyttävät yrityksen rahoitusaseman tietyllä ajan hetkellä ja siksi niistä voidaan päätellä yrityksen tulevaisuuden tulontuottokykyä. (Damand 2002, 12.)

Virkkusen (2005a, 43) artikkelista saa sen käsityksen, että ainakin Suomen oloissa nimellisarvo tai hankintameno olisi ensisijainen arvostamisperuste, johon on vain annettu poikkeus: käypään arvoon arvostaminen. Hankintamenoa käyttämällä korostuu tilinpäätösinformaation luotettavuus yrityksen sidosryhmien näkökulmasta, kun taas käyvät arvot korostavat annettavien tietojen merkityksellisyyttä. (Virkkunen 2005a, 43.) Kirjanpitolain yleisiä tilinpäätösperiaatteitakin korjattiin nykyarvostuksia vastaaviksi siten, että huomio tulisi kiinnittää tosiasialliseen sisältöön eikä ainoastaan niiden oikeudelliseen muotoon (*sisältöpainotteisuus*). (Kirjanpitolaki 1304/2004)

Jenkinsin komitea (The Jenkins Committee) julkisti suosituksensa tilinpäätösraportointiin vuonna 1994 ja päätyi siihen, ettei markkina-arvoon perustuvaa laskentamallia voida pitää hankintamenoon perustuvaa laskentaa parempana. (Barlev & Haddad 2003, 395.)

IFRS-standardien mukaisessa tilinpäätöksessä korostetaan taselähtöisyyttä ja käyvän arvon soveltamista pidetään ensisijaisena ratkaisuna rahoitusinstrumenttien arvostamisessa. Wilson (2001, 27) kritisoi sitä, ettei uuden rahoitusinstrumenttistandardin luonnosvaiheessa otettu kantaa siihen onko käypä arvo tarkoituksenmukainen arvostusmenetelmä myös liiketoiminnan tuloksellisuuden raportoinnin kannalta.

Tilanteissa, joissa käypä arvo ei ole markkinahinnasta johdettavissa, arvioit käyvästä arvosta saattavat perustua johdon päätelmiin tulevaisuudesta ja jonkin arvostusmallin käyttöön. IASB:n määritelmä ”asiaa tuntevista, liiketoimeen halukkaista ja toisistaan riippumattomista osapuolista” viittaa todellakin aktiivisilla markkinoilla määräytyviin hintoihin, eikä hypoteettisiin markkinoihin. Ilman markkinahintaa käyvän arvon hypoteettinen määrittäminen ei voi olla riittävän ymmärrettävää, luotettavaa, asiankuvulua ja vertailukelpoista ollakseen sopivaa laskentatietoa. (Ernst & Young 2005, 2-4.)

Rayman (2004, 82-83) arvosteli voimakkaasti käyvän arvon soveltamista rahoitusinstrumenttien arvostamisessa. Hänen mukaansa käypien arvojen soveltaminen on kuin täydellisten markkinoiden utopia. Erityisesti Rayman arvostelee käyvän arvon tulosvaikutteisia muutoksia, sinänsä käypään arvoon arvostamisessa hän ei näe ongelmaa. Muutokset pääomassa, joka perustuu käypään arvoon, liittyvät nykyarvon kasvun ideaaliin taloudellisen suorituskyvyn mittarina.

Käypä arvo on epätarkka termi, joka on suunniteltu antamaan joustavuutta laskentamattilaisille. Joustavuus voi kuitenkin olla ristiriidassa yritysten muiden laskentatietoa arvioivien sidosryhmien tarkkuusvaatimusten kanssa. Tämä kahtiajako on Sayce & Connellanin mukaan vielä selvittämättä. Näistä ongelmista huolimatta käyvän arvon uskotaan saavan enemmän hyväksyttävyyttä sen joustavuuden ja soveltuvuuden vuoksi. (Sayce & Connellan 2002, 231.)

Käypään arvoon arvostettaessa realisoitumattomat arvonmuutokset vaikuttavat monissa tapauksissa tuloslaskelmaan. Tämä johtaa tuloksen ja oman pääoman vaihteluherkkyyden

kasvuun. Yrityksen haasteena onkin seurata, mikä osa tuloksesta on varsinaista liiketoiminnallista tulosta ja mikä osa johtuu korkotason, pörssikurssin tai muiden tekijöiden muutoksista. (Aromäki, Jalkanen & Halonen 2004, 11)

2.4.3 Hankintamenon ja käyvän arvon vertailun yhteenveto SWOT-analyysin avulla

Lopuksi haluan käydä läpi SWOT-analyysin avulla käyvän arvon ja hankintamenon keskeisimpiä eroja. SWOT-analyysiä käytetään kartoittamaan jonkun tietyn asiointilan vahvuuksia (S), heikkouksia (W), mahdollisuuksia (O) ja uhkia (T). Mielestäni SWOT-analyysi soveltuu tällaiseen vertailevaan pohdiskeluun erinomaisesti.

TAULUKKO 1 Käyvän arvon ja hankintamenon vertailu SWOT-analyysin avulla.

	Käypä arvo	Hankintameno
S - Vahvuudet	-merkityksellisyys -vertailukelpoisuus -läpinäkyvyys	-todennettavuus -luotettavuus
W - Heikkoudet	-hypoteettinen määrittäminen epälikvideille sijoituksille -tilikauden tuloksen heilahtelun lisääntyminen	-ajoitukseen perustuvat ja mittayksikkövirheet -ei huomioi tilapäisiä arvon nousuja/ -laskuja
O - Mahdollisuudet	-tulevaisuuden tuottokyvyn luotettavampi arviointi	-objektiivisuuden parantaminen
T - Uhat	-ei relevantti liiketoiminnan tuloksellisuuden kannalta -edellyttää hyvin toimiakseen täydellisiä markkinoita	-taseessa sekä yli- että aliarvostettuja eriä

3 RAHOITUSINSTRUMENTIT JA KÄYPÄ ARVO

3.1 Rahoitusinstrumentteihin liittyvät käsitteet

Rahoitusinstrumentti on sopimus, joka synnyttää yhdelle yritykselle rahoitusvaroihin kuuluvan erän ja samalla toiselle rahoitusvelan tai oman pääomanehtoisen instrumentin (KHT-Media 2003, 39 – 16).

Rahoitusvaroihin kuuluva erä on mikä tahansa omaisuuserä, joka on

- a) käteisvaroja,
- b) sopimukseen perustuva oikeus saada toiselta yritykseltä käteisvaroja tai muita rahoitusvaroja;
- c) sopimukseen perustuva oikeus vaihtaa rahoitusinstrumentteja toisen yrityksen kanssa ehdoilla, jotka mahdollisesti osoittautuvat edullisiksi; tai
- d) toisen yrityksen liikkeeseen laskema oman pääoman ehtoinen instrumentti.

Rahoitusvelka on mikä tahansa velka, joka on sopimukseen perustuva velvollisuus:

- a) luovuttaa toiselle yritykselle käteisvaroja tai muita rahoitusvaroja; tai
- b) vaihtaa rahoitusinstrumentteja toisen yrityksen kanssa ehdoin, jotka mahdollisesti osoittautuvat epäedullisiksi. (KHT-Media 2003, 39 – 16.)

Eräpäivään asti pidettävät sijoitukset ovat rahavaroja, joihin liittyvät maksusuoritukset ovat kiinteitä tai määritettävissä ja ne erääntyvät määrättyinä päivinä. Lisäksi niille on ominaista se, että yrityksellä on vakaa aikomus ja kyky pitää ne eräpäivään saakka. (KHT-Media 2003, 39 – 18.)

Yrityksen myöntämät lainat ja muut saamiset ovat rahoitusvaroja, jotka yritys on aikaansaanut luovuttamalla rahaa, tavaroita tai palveluja suoraan velalliselle. Näihin ei lueta niitä

omaisuuseriä, jotka on tarkoitettu myytäväksi lyhyellä aikavälillä, koska ne luokitellaan omaan ryhmään kaupankäyntitarkoituksessa pidettäviin rahavaroihin. (KHT-Media 2003, 39 – 18.)

Myytävissä olevat rahoitusvarat ovat niitä rahoitusvaroja, jotka eivät kuulu eräpäivään asti pidettäviin sijoituksiin, yrityksen myöntämiin lainoihin ja saamisiin eivätkä kaupankäyntitarkoituksessa pidettäviin rahoitusvaroihin (KHT-Media 2003, 39 – 18).

Rahoitusinstrumentit voidaan jakaa käteis- ja johdannaisinstrumentteihin. Käteisinstrumenteille on ominaista, että niihin liittyy pääoman suoritus ennemmin tai myöhemmin. Käteisinstrumentit voidaan jakaa kolmeen ryhmään: oman pääoman ehtoihin, vieraan pääoman ehtoihin ja sekamuotoisiin instrumentteihin eli hybrideihin. Oman pääoman ehtoisia instrumentteja ovat luonnollisestikin osakkeet ja niihin liittyvät merkintäoikeudet. Lisäksi oman pääoman ehtoisia käteisinstrumentteja ovat optio-oikeudet, joiden perusteella on oikeus merkitä uusmerkinnässä yrityksen osakkeita, ja sijoitusrahasto-osuudet, jotka ovat likvidejä sijoituksia, joille noteerataan arvo päivittäin ja ne ovat sijoittajien yhteisomistuksia. Vieraan pääoman ehtoisia instrumentteja ovat joukkovelkakirjalainat (yli vuoden mittaiset velkapaperit) ja saamistodistukset (alle vuoden mittaiset). Joukkovelkakirjat voidaan jakaa vielä obligaatioihin, debentureihin ja muihin joukkovelkakirjalainoihin. Hybrideitä ovat vaihtovelkakirja- ja optiolainat, pääomalainat sekä mm. pääomalainat. (Tikka 1999, 100-101.)

Johdannainen on rahoitusinstrumentti, jonka arvo muuttuu tietyn koron, arvopaperin hinnan, hyödykkeen hinnan, valuuttakurssin, hinta- tai kurssi-indeksin, reittauksen tai luottokelpoisuusindeksin taikka muun sellaisen tekijän hinnan muutoksen seurauksena. Se ei edellytä lainkaan tai vain vähäisen investointipanostuksen sopimuskauden alussa verrattuna muihin sopimustyyppisiin ja sen selvitys tapahtuu tulevaisuudessa. Johdannaisia käytetään usein riskienhallinnan apuvälineenä. Johdannaisinstrumentit voidaan jakaa termiini- ja optiotyyppisiin instrumentteihin. Johdannaisopimusta tehtäessä tulisi määritellä, onko sen käyttötarkoitus suojaava vai onko kyseessä muussa kuin suojaustarkoituksessa tehty sopimus (ns. spekulatiivinen sopimus). (Tikka & Haapaniemi 1999, 168, 170, 175, 220.) Käsitellen tutkielmassani rahoitusinstrumentteja yleisellä tasolla enkä siksi tule ottamaan kantaa suojauslaskentaan, joka on oma erikoisalueensa.

IFRS-normisto luokittelee rahoitusinstrumentteihin kuuluviksi käteisinstrumentit, kuten saamiset, velat ja oman pääoman ehtoiset arvopaperit sekä johdannaissopimukset, kuten optiot, futuurit, termiinit sekä koron- ja valuutanvaihtosopimukset. Johdannaissopimukset ovat rahoitusinstrumentin määritelmän mukaisia siitä riippumatta, jäävätkö ne taseen ulkopuolelle vai eivät. (KHT-Media 2003, 32 – 9.)

IAS 32 -standardin mukaan luokittelu rahoitusvelkoihin tai omaan pääomaan tulisi tehdä rahoitusjärjestelyn tosiasiallisen sisällön perusteella, eli rahoitusinstrumentin luonne määrää sen luokittelun liikkeeseenlaskijan taseessa. Luokittelu tulee tehdä silloin, kun vieraan tai oman pääoman ehtoinen instrumentti merkitään ensimmäistä kertaa taseeseen ja luokittelu tulee jatkuvuuden periaatteen mukaisesti säilyä samana tilikaudesta toiseen kunnes se kirjataan pois taseesta. (Räty & Virkkunen 2004, 87.)

IAS 32 mukaan rahoitusinstrumenttien jako rahoitusvelkoihin ja oman pääoman ehtoihin instrumentteihin perustuu siihen, kuinka oman pääoman ehtoinen rahoitusinstrumentti määritellään. Jos instrumentti ei täytä kahta ehtoa, jotka on esitetty seuraavassa taulukossa 2, kyseessä on rahoitusvelka. (Räty & Virkkunen 2004, 87.) Lyhyesti sanottuna oman pääoman ehtoinen instrumentti on mikä tahansa sopimus, joka osoittaa oikeutta yrityksen varoihin sen kaikkien velkojen vähentämisen jälkeen (KHT-Media 2003, 39 – 16).

TAULUKKO 2 Oman pääoman ehtoisen instrumentin tunnusmerkit (Räty & Virkkunen 2004, 88).

Ehto 1	Sopimus ei sisällä velvollisuutta	1) luovuttaa käteis- tai muita varoja toiselle osapuolelle tai 2) vaihtaa rahoitusvaroja tai -velkoja toisen osapuolen kanssa olosuhteissa, jotka osoittautuvat epäedullisiksi liikkeeseenlaskijalle
Ehto 2	Jos instrumentti toteutetaan tai saatetaan toteuttaa omina oman pääoman ehtoisina instrumentteina, instrumentti on	1) muu kuin johdannaissopimus, joka ei sisällä liikkeeseenlaskijan velvollisuutta luovuttaa muuttuvaa lukumäärää omia oman pääoman ehtoisia instrumenttejaan, tai 2) johdannaissopimus, joka tullaan toteuttamaan vaihtamalla kiinteä määrä raha- tai rahoitusvaroja kiinteään määrään oman pääoman ehtoisia instrumentteja

3.2 Rahoitusinstrumenttien arvostaminen

3.2.1 Rahoitusinstrumenttien arvostamisen historiakehitys ja IAS 39 -standardin synty

Richard (2004, 1-26) on tutkinut Saksan ja Ranskan laskentatoimen historiaa ja löytänyt jo paljon ennen 1700-lukua lainsäädäntöä, jossa sovelletaan käypiä arvoja. Suomessa kirjanpitolainsäädäntö on paljon nuorempaa, vasta vuonna 1925 on annettu ensimmäinen kirjanpitolaki. Tässä laissa rahoitusomaisuuden arvostamisesta mainitaan seuraavaa: ”obligatsioneille, osakkeille ja muille sellaisille arvopapereille pantakoon enintään niillä tilikauden päättyessä ollut pörssi-arvo tai muuten käypä hinta niiden hankintahinnasta tai nimellisarvosta riippumatta”. Ensimmäisessä laissa sovellettiin siis käypää arvoa.

Vuoden 1945 kirjanpitolaista on jäänyt arvopaperikäsité pois, mutta 2 luvun 10 §:n mukaisesti mainitaan ”liikkeeseen sen hankinnan ja harjoittamisen rahoittamiseksi pantuun omaisuuteen” eli rahoitusomaisuuteen kuuluvista saamisista, jotka merkitään niiden nimellisarvoon. Kirjanpitolaissa vuosina 1973 ja 1997 säädettiin, että tilinpäätökseen merkitään rahoitusomaisuuteen kuuluvat arvopaperit ja muut sellaiset rahoitusvarat hankintamenon suuruusina tai alempaan todennäköiseen luovutushintaan. Käypään arvoon arvostaminen oli siis jäänyt historiaan tullakseen uudelleen Suomen lainsäädäntöön vasta tällä vuosituhanella vuoden 2004 uudistetussa kirjanpitolaissa.

Uuden kirjanpitolain 5 luvun 2 a §: mukaan rahoitusvälineet voidaan arvostaa käypään arvoon. Muutokset käyvässä arvossa merkitään joko tulosvaikutteisesti tuloslaskelmaan tai taseeseen omaan pääomaan sisältyvään käyvän arvon rahastoon. Käypään arvoon arvostaminen edellyttää, että käypä arvo on luotettavasti määritettävissä.

IASB (entinen IASC eli International Accounting Standards Committee) aloitti rahoitusinstrumentteihin liittyvän projektinsa vuonna 1988. IAS 32 Rahoitusinstrumentit – kirjaaminen ja arvostaminen oli projektin ensimmäinen vaihe, joka saatiin päätökseen maaliskuussa 1995. Vuonna 1997 IASC esitteli yhdessä CICA:n (Canadian Institute of Chartered Accountants) kanssa julkaisemansa keskustelua herättämään tarkoitetun artikkelin, Accounting for Financial Assets and Financial Liabilities, jonka tarkoituksena oli olla perusteellinen kuvaus rahoitusinstrumenttien laskennasta ja joka esitti käyvän arvon olevan

paras mahdollinen arvostusperuste. Ehdotettu standardi sai niin paljon vastalauseita, että lopulta IASC kehitti välivaiheen standardin vuonna 1998, joka perustui niin sanottuun sekamalliin, jossa oli elementtejä sekä käyvästä arvosta, hankintamenosta että suojauslaskennasta. (Whittington 2005, 137-138.)

3.2.2 Rahoitusinstrumenttien kirjaaminen

Tuloslaskelmaan merkitään tuotoksi tai kuluksi käypään arvoon arvostettujen rahoitusinstrumenttien tilinpäätöshetken arvon ja edellisen tilinpäätöksen kirjanpitoarvon erotus. Mikäli rahoitusinstrumentti on hankittu tilikauden aikana, tuotoksi tai kuluksi merkitään tilinpäätöshetken arvon ja hankintamenon erotus. (Kauppa- ja teollisuusministeriön asetus 1315/2004)

Käyvän arvon muutokset merkitään taseeseen vain jos:

- 1) kyseessä on suojauslaskentamenettelyssä käytetyn rahoitusvälineen kirjaus, jolla koko arvonmuutoksen tai sen osan kirjaamatta jättäminen tuloslaskelmaan kyseisellä tilikaudella mahdollistetaan (*rahavirran suojaus*);
- 2) tällainen arvonmuutos aiheutuu kirjanpitovelvollisen ulkomaiseen yritykseen tekemiin nettoinvestointeihin sisältyvän valuuttaerän kurssimuutoksesta (*muuntoero*); tai
- 3) kyseessä on sellainen taseen vastaaviin merkityn käyvän arvon mukaan arvostettava rahoitusväline, jota ei pidetä kaupankäyntitarkoituksessa ja joka ei ole johdannaissopimus.

Käyvän arvon rahastoa on oikaistava, kun rahoitusväline luovutetaan tai se eräännyy. (Kauppa- ja teollisuusministeriön asetus 1315/2004)

Käyvän arvon mukaista arvostamista ei kuitenkaan sovelleta:

- 1) rahoitusvälineisiin, jotka eivät ole johdannaisia ja joita pidetään niiden eräpäivään saakka;
- 2) lainasaamisiin sekä muihin saamisiin, joita ei pidetä kaupankäyntitarkoituksessa;
- 3) osuuksiin tytä-, omistusyhteys- ja yhteisyrityksissä;
- 4) kirjanpitovelvollisen oman pääoman ehdoin liikkeeseen laskemiin rahoitusvälineisiin;

5) ehdollista vastiketta koskeviin sopimuksiin yritysten yhteenliittymässä; ja

6) muihin rahoitusvälineisiin, jotka yleisesti hyväksytyyn käytännön mukaisesti arvostetaan käyvästä arvosta poikkeavasti.

Rahoitusveloista käypään arvoon arvostetaan ne rahoitusvälineet, jotka ovat rahoitusjohdannaisia tai osa kaupankäyntisalkkua. (Kauppa- ja teollisuusministeriön asetus 1315/2004)

Rahoitusinstrumentit, joita pidetään niiden eräpäivään saakka, ovat rahoitusvaroja, jotka on hankittu pääasiassa sijoitustarkoitukseen (velkainstrumenteista esimerkiksi joukkovelkakirjalainat). Ne arvostetaan jaksotettuun hankintamenuon, koska oikean kuvan antamiseksi niitä ei ole tarvetta arvostaa käypään arvoon. (KHT-Media 2003, 39 – 18; Virkkunen 2005a, 45)

Oheisessa taulukossa 3 esitetään lyhyesti ja kattavasti rahoitusvälineiden käypään arvoon arvostamisen mahdollisuudet ja rajoitukset.

TAULUKKO 3 Käypään arvoon arvostaminen (Virkkunen 2005b, 63).

<i>Rahoitusväline</i>	<i>Arvostusperuste</i>	<i>Käyvän arvon muutosten kirjaaminen</i>
Kaupankäyntitarkoitus	Käypä arvo	Tuloslaskelma
Eräpäivään asti pidettävä	Jaksotettu hankintamenu	Ei kirjausta
Laina- ja muu saaminen	Nimellisarvo, tai sitä alempi arvo	Ei kirjausta
Myytavissä olevat rahoitusvarat	Käypä arvo	Käyvän arvon rahasto
Rahoitusvelat	Nimellisarvo, vertailuperusteen mukainen arvo	Ei kirjausta

3.2.3 Rahoitusinstrumenttien käyvän arvon määrittäminen

KTM:n asetuksen mukaan rahoitusvälineen käypänä arvona pidetään sen markkina-arvoa, mikäli rahoitusvälineelle on olemassa luotettavat markkinat. Käypänä arvona voidaan muussa tapauksessa pitää ensiksikin arvoa, joka on johdettavissa rahoitusvälineen osien tai vastaavien rahoitusvälineiden markkina-arvosta, tai toisekseen hyväksytyillä arvostusmalleilla tai -menetelmillä laskettavissa olevaa markkina-arvoa. (Kauppa- ja teollisuusministeriön asetus 1315/2004)

EU:n direktiivissä 2001/65/EY määritellään käypä arvo siten, että se on markkina-arvo silloin, kun rahoitusvälineille on vaikeuksitta määritettävissä luotettavat markkinat. Jos näin ei ole, mutta rahoitusvälineen osien tai samanlaisen välineen markkina-arvo on määriteltävissä, arvo voidaan tällöin johtaa näiden markkina-arvosta. Käypä arvo voidaan myös määrittää yleisesti hyväksytyjen arvostusmallien ja -tekniikoiden avulla, mikäli tällöin voidaan taata riittävän tarkka arvio markkina-arvosta. (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2001/65/EY 2001, 29-30.)

Tilanteissa, joissa markkinanoteerausta ei ole saatavissa suoraan, käypä arvo voidaan laskea melko tarkkaan käyttämällä riskitöntä markkinakorkoa, joka on valtion liikkeeseen laskemien velkapaperien korko. Lisäksi voidaan arvioida sijoittajan näkökulmasta velallisen luottokelpoisuudesta ja velkapaperin markkinalikviditeetistä aiheutuva riskilisä. Markkinakorko ja riskilisä yhdessä muodostavat sijoittajan kyseiselle arvopaperille asettaman tuottovaatimuksen. Käypä arvo voidaan laskea tuottovaatimuksella diskontattujen kassavirtojen avulla. Käytettävän koron oikeellisuus on tärkeää, koska varsinkin sijoitusten, joilla on pitkä juoksuaika, arvostusero saattaa olla suuri korkoprosentista riippuen. (Tikka & Haapaniemi 1999, 101.)

Virkkusen (2005a, 46) mukaan käyvän arvon määrittämisen tapa riippuu rahoitusinstrumenttityypistä. Esimerkiksi korkoinstrumentin käyvän arvon laskemiseksi saadaan tietoa markkinoilla olevista muista korkoinstrumenteista. Oman pääoman ehtoisen instrumentin määrittämisessä todennäköisesti tultaisiin käyttämään yleisesti hyväksytyjä arvostusmalleja. Jos rahoitusinstrumentille ei voida määrittää luotettavasti käypää arvoa, se on arvostettava hankintamenoonsa. (Virkkunen 2005a, 46.)

IAS 39:n mukaan rahoitusinstrumentin käypä arvo voidaan määrittää luotettavasti silloin, jos

a) käypää arvoa koskevien järkevien arvioiden vaihteluväli ei ole kyseisen instrumentin kannalta merkittävä tai

b) jos eri arvioiden todennäköisyys vaihteluvälin sisällä on kohtuullisesti määritettävissä ja käytettävissä käyvän arvon arvioimiseen.

Yleensä yritys pystyy tekemään tarpeeksi luotettavan arvion käyvästä arvosta tilinpäätöstä varten, mutta joskus voi olla tilanteita, joissa käypää arvoa koskevat arviot sijoittuvat niin suurelle vaihteluvälille, ettei yksittäinen käypää arvoa koskeva arvio ole käyttökelpoinen. (KHT-Media 2003, 39 – 53.)

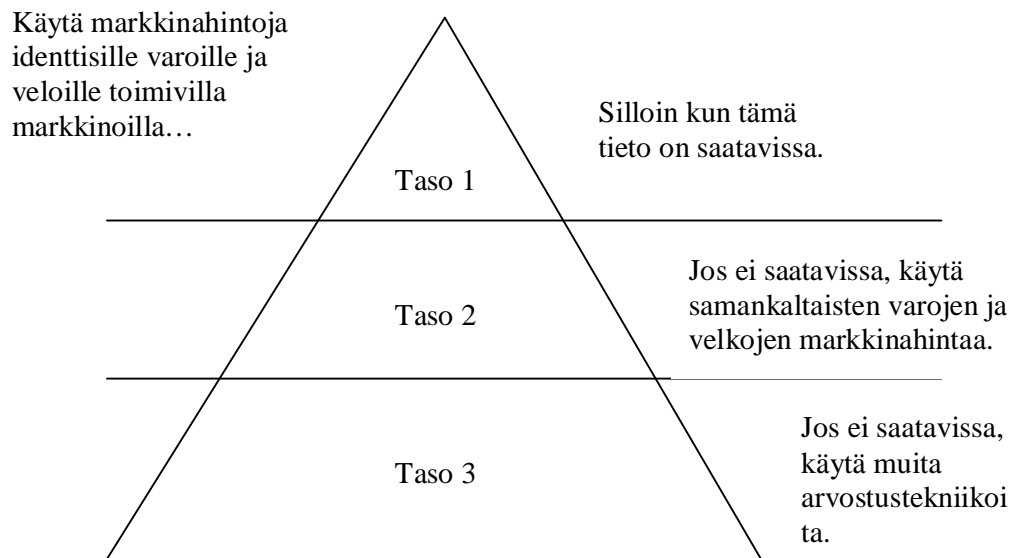
Käypä arvo voidaan määrittää luotettavasti, jos kyseessä on rahoitusinstrumentti, josta on julkinen hintanoteeraus toimivilla julkisilla arvopaperimarkkinoilla. Myös silloin, kun kyseessä on velkainstrumentti, josta on riippumattoman luokituslaitoksen tekemän luokitus ja jonka rahavirrat voidaan kohtuullisesti arvioida, sekä silloin kun puhutaan rahoitusinstrumentista, jolle on olemassa sopiva arvostusmalli ja jolle kyseiseen malliin tarvittavat tiedot ovat määritettävissä luotettavasti (koska tiedot tulevat toimivilta markkinoilta), voidaan käypä arvo määritellä luotettavasti. (KHT-Media 2003, 39 – 53.)

Toimivilla markkinoilla omaisuuserän tai liikkeeseen laskettavan velan asianmukainen noteerattu markkinahinta on tarkasteluhetken ostokurssi ja vastaavasti hankittavaksi aiotun omaisuuserän tai olemassa oleva lainan myyntikurssi tai -hintaa. Jos tarkasteluhetken osto- tai myyntikurssia ei ole saatavissa, viimeisin kaupankäyntihinta käy käyvän arvon perusteeksi mikäli merkittäviä muutoksia kaupantekopäivän ja tilinpäätöspäivän välillä ei ole tapahtunut. (KHT-Media 2003, 39 – 54.)

Mikäli rahoitusmarkkinat eivät ole toimivat, saatetaan hintanoteerauksia joutua oikaisemaan, jotta saataisiin luotettava käypä arvo. Soveltuvina menetelminä voidaan pitää toisen, olennaisilta osin samanlaisen instrumentin tarkasteluhetken markkina-arvon käyttämistä, rahavirtojen diskonttaamista sekä optiohinnoittelumallien käyttämistä. Diskonttaus korkona pitäisi tällöin olla riittävän samankaltaisten (samanlaiset ehdot ja ominaisuudet) rahoitusinstrumenttien tarkasteluhetken markkinakorko. Käypä arvo voidaan muodostaa myös

rahoitusinstrumentin osatekijöistä, jos niille on olemassa markkinat vaikka rahoitusinstrumentille kokonaisuutena ei olisikaan olemassa markkinahintaa. (KHT-Media 2003, 39 – 54-55.)

Oheinen kuvio 3 valaisee hyvin tätä käyvän arvon määrittämisen hierarkkisuuutta.

KUVIO 3 Käyvän arvon hierarkia. (Ernst & Young 2005, 3)

Yrityksen tulisi sovittaa rahoitusvälineen hinta heijastamaan mitä tahansa eroja instrumenttien, ajankulumisen ja markkinaolojen muutoksissa. Sovittaminen voi olla melko vaikeaa koska ei ole helppoa arvioida eri instrumenttien ominaisuuksia, kuten tulonodotuksia tai luottoriskiä. Kun eri yksiköt mittaavat eri tavalla käypää arvoa, saatetaan päätyä hyvinkin erilaisiin käyvän arvon määrittämiin vaikka kyseessä olisi sama instrumentti. Käyvän arvon määrittäminen arvioimalla tulevaisuuden kassavirtoja ja diskonttaamalla niitä saattaa antaa yritysjohtolle, joka haluaisi manipuloida nettotulosta, mahdollisuuden tehdä perusteltuja oletuksia, joiden avulla kirjata halutut tuotot. Johdon arvioihin perustuvat estimoinnit

tulevaisuuden kassavirroista saattavat koitua kohtalokkaiksi virheiksi. (Hernández 2004, 171, 173.)

Hernandez katsoo myös, että mikäli saatavilla on enemmän kuin yksi markkinahinta, instrumentin käyvän arvon tulisi perustua kaikkein eniten etuja sisältävään markkinahintaan, mikä tarkoittaa korkeinta hintaa rahoitusvaralle ja alinta markkinahintaa velalle. Hänen mukaansa paras mahdollinen skenaario ei tosin aina ole todennäköisin. (Hernández 2004, 171)

Niille instrumenteille, joille ei ole olemassa markkinahintaa, Hernandez (2004, 173) ehdottaa, että oman pääoman ehtoisten instrumenttien käypä arvo voitaisiin määrittää seuraavasti:

Käypä arvo/osake = (osakepääoma + kertyneet voittovarot) / kantaosakkeiden määrä

Tällä tavoin voitaisiin saada teoreettinen arvo niille rahoitusinstrumenteille, jotka eivät ole kaupankäyntitarkoituksessa hankittuja. (Hernandez 2004, 173.)

3.2.4 Fair value -optio

Kun IAS 39 -standardia uudistettiin joulukuussa 2003, se mahdollisti rahoitusinstrumenttien laajan käypään arvoon arvostamisen fair value -option eli käyvän arvon käyttömahdollisuuden kautta. Rahoitusvarojen ja -velkojen luokittelua muutettiin siten, että mikä tahansa rahoitusvaroihin tai -velkoihin kuuluva erä voitaisiin arvostaa käypään arvoon alkuperäisessä kirjauksessa ja käyvän arvon muutokset näkyisivät tuloslaskelmassa. Poikkeuksen muodostavat kuitenkin taseeseen kirjattavat rahoitusvälineet, joita ei pidetä kaupankäyntitarkoituksessa. (Virtanen 2005.)

Thompsonin & Dasguptan mukaan option käytön piti yksinkertaistaa IAS 39 -standardin soveltamista siten, että sen käytöllä voitaisiin vähentää tulosvolatiliteettia. Nykyisen sekamallin, jossa osa rahoitusinstrumenteista arvostetaan käypään arvoon ja osa jaksotettuun hankintamenuun, käyttö johtaa tulosheilahtelun kasvuun. (Thompson & Dasgupta 2004, 88.)

Käyvän arvon laaja-alaisesta soveltamisesta on keskusteltu paljon, ja jo keväällä 2004 IASB julkaisi IAS 39 -standardiin muutosehdotuksen, nimeltään IAS 39 Financial Instruments: Recognition and Measurement – The Fair Value Option. Muutos tuli voimaan kesäkuun 16. päivä 2005, ja se rajoittaa käyvän arvon käyttömahdollisuutta. (Deloitte Touche Tohmatsu 2005a, 1.) Koska standardin lisäys on niin uusi, sitä ei ole vielä julkaistu suomeksi.

Muutosta ajoivat läpi rahoitus- ja vakuutusalan valvojat, jotka pelkäsivät fair value -option väärinkäyttöä (Taurae 2005, 3). Myös Euroopan Unioni rajoitti mainittua laajaa käypään arvoon arvostamista siten, että rahoitusveloista ainoastaan sellaiset velat arvostetaan käypään arvoon, jotka ovat osa kaupankäyntisalkkua tai ne ovat rahoitusjohdannaisia (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2001/65/EY 2001, 29). Tämän muutoksen myötä Euroopan Unionin komissio korvaa kyseisen rajoituksen ja tarkoituksena oli, että fair value -option muutos hyväksyttäisiin ja otettaisiin käyttöön syyskuun 2005 loppuun mennessä (Deloitte Touche Tohmatsu 2005a, 3).

IASB:n oman julkaisun mukaan fair value -option piti yksinkertaistaa IAS 39 -standardin käyttöä, mutta artikkelissa myönnettiin myös, että optiota saatettaisiin käyttää väärin. Muutosehdotuksen myötä option tärkeät edut säilytettäisiin, ja option käyttö rajoitettaisiin vain tiettyihin tilanteisiin. Lautakunta päätti koemielessä korostaa IAS 39:n käytössä sitä, että fair value -optiota voitaisiin käyttää vain sellaisiin eriin, joiden käypä arvo on todennettavissa, ja että niitä tulisi valvoa tarkkaan. (International Accounting Standards Board 2004.)

IFRS-normiston mukaisesti uusi esitys sallisi käyvän arvon muutosten kirjaamisen tuloslaskelmaan ainoastaan seuraavissa tapauksissa:

- 1) rahoitusinstrumentit on luokiteltu kaupankäyntitarkoituksessa pidettäviin rahoitusvälineisiin tai
- 2) jos käyvän arvon muutosten tuloslaskelmaan kirjaaminen eliminoi tai vähentää merkittävästi kirjaamis- ja arvostusepäyhtenäisyyttä, jollainen tilanne muutoin voisi olla kyseessä kun arvostetaan varoja ja velkoja tai kun kirjataan niiden voittoja ja tappioita eri perusteiden tai

3) jos ne kuuluvat sellaisten rahoitusvarojen tai -velkojen ryhmään, joiden luonne poikkeaa standardin muutoin edellyttämästä arvostusmenetelmästä tai

4) jos ne sisältävät kytkettyjä johdannaisia; paitsi jos kytketty johdannainen ei muuta merkittävästi siihen liittyviä kassavirtoja tai jos on selvää, että erottelu on kielletty. (Deloitte Touche Tohmatsu 2005a, 1.)

Perusajatuksena käyvän arvon käyttömahdollisuuden rajoittamisessa on, että optiota tulisi saada käyttää vain silloin, jos option käyttö tuottaisi yrityksen sidosryhmille relevantimpaa informaatiota. Esimerkkinä ovat juuri tilanteet, joissa option käytöllä voitaisiin eliminoida eri perustein arvostettavien erien epäyhtenäisyydet eli ns. mismatch. (KPMG 2005, 1.)

4 KÄYVÄN ARVON SOVELTAMINEN YRITYKSISSÄ IAS 39 - STANDARDIN MUKAISESTI

4.1 Haastateltavat yritykset ja arvio haastattelujen onnistumisesta

Valitsin haastateltavat yritykset siten, että kaksi yrityksistä oli soveltanut IFRS-standardeja jo joitakin vuosia aikaisemmin ja toiset kaksi olivat aloittaneet niiden soveltamisen vasta vuoden 2005 osavuositarkastuksissa sekä tulevat tekemään vuoden 2005 konsernitilinpäätöksen IFRS-normiston mukaisesti. Päädyin tähän jakoon siksi, että halusin selvittää, onko sillä seikalla, kuinka kauan IFRS-normistoa on sovellettu, mitään vaikutusta annettuihin mielipiteisiin. Haastattelemani henkilöt olivat yritysten talous- ja rahoitusosastojen johtohenkilöitä. Koska olin päättänyt haastatella jo aikaisemmin IFRS-standardeja soveltaneita julkisia osakeyhtiöitä, valinnanvaraa ei ollut kovin paljon. Suurin osa yhtiöistä siirtyy IFRS:n mukaiseen raportointiin vasta vuoden 2005 tilinpäätösraportoinnissa.

Haastateltavista yrityksistä kolme oli paperiteollisuuden suuryrityksiä pääkaupunkiseudulta ja yksi paljon pienempi viestintäalan yritys Jyväskylästä. Seuraavassa osiossa käsitelen haastattelujen tuloksia teema-alueittain (teema-alueet liitteenä 1). Olen numeroinut haastateltujen yritysten edustajat sattumanvaraisesti yhdestä neljään, jotta tutkimuksellinen identifioiminen ja yhdistely olisivat lukijalle helpompaa.

Yritys 1 on yksi Euroopan johtavista paperin ja kartongin valmistajista. Yritys 1:n liikevaihto oli 5,5 miljardia euroa ja sen henkilöstömäärä oli lähes 16 000 vuonna 2004. Yritys 1 on aloittanut IFRS-raportoinnin vasta vuoden 2005 aikana. Yrityksen edustaja oli johtaja Risk Control & Financial Reporting -osastolta.

Yritys 2 kuuluu maailman johtaviin metsäteollisuusyhtiöihin ja sen päätuotteita ovat paino- ja hienopaperit, pakkauskartongit sekä puutuotteet. Liikevaihdoltaan yritys 2 oli 12,4 miljardia euroa ja henkilöstöä sillä oli 45 000 vuonna 2004. Yritys 2 on soveltanut IFRS-standardeja jo vuodesta 1998 alkaen. Haastattelin yrityksen Corporate Financial Reporting -osaston johtajaa.

Yritys 3 kuuluu maailman johtaviin painopaperinvalmistajiin ja se on aikakauslehtipaperimarkkinoilla selvä markkinajohtaja. Yritys 3:n liikevaihto oli 9,8 miljardia euroa ja henkilöstöä noin 33 400 vuonna 2004. IFRS-normiston mukainen raportointi on tehty yrityksessä vuodesta 2002 lähtien. Yrityksen edustajana haastattelussa oli rahoitusjohtaja.

Yritys 4 on valtakunnallisesti merkittävä viestintäyhtymä ja sen päätoimialana on sanomalehtien kustantaminen, sanomalehtien ja muiden painotuotteiden painaminen ja jakelu sekä sähköinen viestintä. Yritys 4:n liikevaihto oli 97,7 miljoonaa euroa ja henkilöstöä sillä oli keskimäärin 850 vuonna 2004. Yritys 4 on siirtynyt vuoden 2005 aikana IFRS-normiston mukaiseen raportointiin. Yritystä haastattelussa edusti talouspäällikkö.

Mielestäni haastateltavien määrä oli riittävä, vaikka ainahan olisi voinut saada syvällisempiä näkemyksiä, jos olisi ollut enemmän haastatteluja. Lisäksi mielestäni ei lainkaan haitannut, että kyseessä olivat saman alan suuryritykset, koska annetuilla vastauksilla ei tuntunut olevan alaan liittyviä kytkentöjä. Toisaalta yritykset edustavat suomalaista perusteellisuutta, eivätkä mitään erityisaloja, joten tutkimuksen reliabiliteetti ei ole vaarassa liian pieneen sektoriin keskittymisen suhteen. Haastateltavien henkilöiden mielipiteiden erilaisuus oli mielestäni melko yllättävää ja teki tutkimuksesta hyvin mielenkiintoisen. Kokonaisuutena voinkin siis todeta, että haastattelut onnistuivat kohtalaisen hyvin, mutta välttäisin silti aineiston pohjalta tehtäviä laajoja yleistyksiä.

Haastateltavien valinta oli lopulta hieman monimutkaisempi prosessi kuin mitä olin odottanut. Suurten yritysten talousasioista vastaavat henkilöt eivät ehkä olleet kaikkein innokkaimpia vastaamaan haastatteluihin. Sain kuitenkin kohtuullisella aikataululla neljä haastattelua. Toteutin haastattelut loka- ja marraskuun 2005 aikana. Nauhoittamani haastattelut litteroin samalla aikataululla. Aineiston luokittelun ja analyysin tein samoin marraskuun aikana.

Ongelmallisimpana asiana haastattelujen purkamisessa ja luokittelussa koin sen, että välillä oli vaikeaa hahmottaa sitä, milloin haastateltavat puhuivat käyvän arvon käsitteestä yleensä ja milloin sen määritelmä liitettiin selvästi rahoitusinstrumentteihin. Asia lienee ongelmallinen tosin koko aiheen käsittelyssä, koska käypä arvo saa hieman erilaisia määritelmiä riippuen siitä, mitä omaisuuserää ollaan arvostamassa.

4.2 Käyvän arvon käsitteen ymmärtäminen

4.2.1 Käyvän arvon käsite

”Onks käyvällä arvolla jotain määritelmää?” (Yritys 3)

”Käypä arvo on se mikä siitä -- nyt käypään arvoon sit arvostetaanki jos se on joku sijoitus joka arvostetaan käypään arvoon niin se on se, mitä siitä saatas, jos se myytäs. Realistinen hinta sille. Minkä siitä sais.” (Yritys 4)

Käyvän arvon käsitteen mieltäminen jakaantui haastateltavien kesken kahtaalle. Toisaalta käypä arvo nähtiin hyvin yksiselitteisenä ja suoraviivaisena, vaikka ymmärrettiin, että kun aletaan määrittää tietylle omaisuuserälle käypää arvoa, käsite ei olekaan enää niin selvä. Toisaalta käyvän arvon käsitettä pidettiin häilyvänä ja tulkinnanvaraisena eikä mitenkään täydellisenä käytön kannalta. Mitä epälikvidimpi omaisuuserä on, sitä moniselitteisemmäksi sen käyvän arvon määrittely muodostuu.

Käyvän arvon subjektiivisuus lisää sen käytön epäluotettavuutta, koska käyvän arvon määrittämisessä käytettävien parametrien pienikin vaihtelu saattaa aiheuttaa huomattavia vaikutuksia yrityksen tulokseen, mitä Yritys 1:n ja 2:n edustajat pitivät erityisen ongelmallisena käyvän arvon piirteenä. Huomionarvoista on myös se, että Yritys 2:n edustaja oli ainoa, joka korosti toiminnan jatkuvuutta, vaikka se on IFRS-normiston mukaan yksi tärkeä taustaolettamus käyvän arvon määrittämisessä, kuten luvussa 2 esitettiin.

Mielipiteet markkina-arvon ja käyvän arvon yhtenevyydestä jakaantuivat siten, että Yritys 3:n edustaja voisi jopa vetää yhtäläisyysmerkit markkina-arvon ja käyvän arvon välille kun taas Yritys 2:n edustaja oli sitä mieltä, että useinkaan käyvän arvon ei voida sanoa olevan sama asia kuin markkina-arvo.

”Sit joskus sen käyvän arvon määrittely ees tietyllä luotettavuustasolla, tai ees kohtuullisella luotettavuustasolla on, on haastavaa. Ja mun käsitykseni mukaan -- pitäis olla enemmän poikkeustapauksia vaikka joku tietty erä määriteltäs johonkin tiettyyn luokkaan, milloin sitä käypää arvoa ei tulisi käyttää sen takia että se on niin vaikea määritellä.” (Yritys 2)

Käyvän arvon määrittäminen luotettavallakin arvostusmallilla vaatii sen, että arvostusmalleihin täytyy tehdä oletuksia kaikissa tapauksissa, eivätkä ne aina ole yksiselitteisesti perusteltavissa. Esimerkiksi eri rahoituslaitoksilta kysyttäessä voidaan saada eri arvoja jollekin tietylle omaisuuserälle. Rajanvetotilanteissa, joihin törmätään melko usein, olisi hyvä, että käyvälle arvolle olisi selkeämmät, ”keittokirjamaisemmat” laskentamääräykset.

Siitä huolimatta, että pyysin haastateltavia pohtimaan käyvän arvon käsitettä yleisellä tasolla, haastateltavien vastauksissa välittyivät rahoitusinstrumentteihin liittyvät kytkennät. Teoriaan vertaamalla voidaankin todeta, että tämä ”ongelmallisuus” esiintyy myös siellä eli ehkäpä käyvän arvon määrittäminen käy liian vaikeaksi ilman selkeää kontekstia.

4.2.2 Hankintamenosta käypään arvoon

Vertailtaessa käypää arvoa ja hankintamenoa arvostusperusteina on ymmärrettävä, että käyvän arvon maailma on filosofisesti aivan erilainen kuin hankintamenon. Haastateltavien näkemyksiin oli näyttänyt vaikuttaneen se, miten he olivat orientoituneet tilinpäätöksestä annettavaan kuvaan eli kumpaa he pitivät tärkeämpänä, tuloslaskelman vai taseen kautta annettavaa kuvaa. Mielipiteisiin ei kuitenkaan näyttänyt vaikuttaneen se, milloin yritys oli aloittanut IFRS-raportoinnin. Käypien arvojen käytöllä nähtiin taseesta saatavan enemmän tietoa esimerkiksi siitä, mikä omaisuuserän todellinen arvo on.

”No sehän on ihan eri maailma, koska se hankintamenohan ei, ei sinänsä kuvaa tätä päivää millään tavalla ja se hankintamenon ja tämän päivän arvon ero voi olla, voi vaihdella hyvinkin paljon riippuen siitä minkälaista aikaa on eletty siitä hankintahetkestä tähän hetkeen. -- Onks niillä jotain yhteistä, pitäis kai kysyä.” (Yritys 3)

”Nyt enemmän niinku IFRS:n myötä pitäis sitä tasetta ymmärtää ja tase, yhä useammat taseen erät on käypään arvoon, ja silloin tulos heilahtelee enemmän

ja silloin tulee niinku paineita ymmärtää sen tulosheilahtelun taakse että mikä osa siitä on niinku todellista tämmöstä operatiivista muutosta ja mikä osa liittyy sit näihin arvostuksiin että sit paljon nähdään yrityksissä huonona, sekin että hämärtyy se, että mitkä tekijät tulokseen vaikuttaa.” (Yritys 1)

”Jos ne käyvät arvot esitetään tuloslaskelmassa tai taseessa tai molemmissa niin silloin ne säännöt täytyy olla niin selkeet, ett jokainen henkilö joka ottaa tilinpäätöksen käteensä, ymmärtää että käyvän arvon muutoksen vaikutus oli tämä ja että sillä käyvän arvon muutoksen vaikutuksella ei oo toiminnan jatkuvuuden kannalta mitään tekemistä. -- Ett jos se halutaan ett se esitetään tuloslaskelmassa, se täytyy purkaa sieltä auki, jos ei sitä esitetä missään niin silloin mun mielestä lukijalle pitää tehdä selväks se, että tällaisia käyviä arvoja, jotka saattaa olla kriittisiä ehkä toiminnan jatkuvuuden kannalta, ei välttämättä niin pitkälle jatkuvia kun joku kone, että ett ne ois liitetiedoissa jollain tavalla purettu liitetiedoissa auki vaik niitä ei ois esitetty tuloslaskelmassa ja taseessa.” (Yritys 2)

Hankintamenosta käypään arvoon siirryttäessä yksi suuri ero on ollut tulosheilahtelun lisääntyminen. Rahoitusinstrumenttien arvonmuutokset ovat heiluttaneet tulosta ja rahoituskulut kvartaaleittain heilahtelevat paljon enemmän, koska ne sisältävät esimerkiksi johdannaisten arvonmuutoksia.

Siirryttäessä hankintamenosta käyvän arvon käyttöön voitiin nähdä käytännöllisinä eroina esimerkiksi se, että käyvän arvon käyttöön otto on selkeästi lisännyt sekä laskentaosaston että tilintarkastajien työmäärää. Myös yritysten sidosryhmiä, kuten rahoituslaitoksia, on jouduttu kuormittamaan enemmän. Positiivisena pidettiin sitä, että laskentaosaston ymmärtämys rahoitusinstrumenttien logiikasta on lisääntynyt.

4.3 Rahoitusinstrumenttien käyvän arvon määrittämisen problematiikka

4.3.1 Rahoitusinstrumenttien käypä arvo

Mielipiteet siitä asiasta, että Suomen kirjanpitolainsäädännössä annettu EU-direktiivin mukainen salliva menettelytapa käypään arvoon arvostamisessa käytännössä antaisi mahdollisuuden valita kumpaa arvostusmenetelmää käyttää, olivat yhteneväiset. Suurilla pörssiyrityksillä ei tätä valinnanmahdollisuutta koettu olevan, koska konsernitilinpäätös laaditaan IFRS-normiston mukaan, joka edellyttää käyviä arvoja arvostusperusteena. IFRS-

raportointiin aiemmin siirtyneiden yritysten haastateltavat eivät edes osanneet enää mieltää hankintamenon käyttämistä rahoitusinstrumentteja arvostettaessa.

”Nyt mä osaan jo ottaa ton käyvän arvon laskennan sellasena niinku pakollisena asiana mikä vaan tehdään mutta mä voin tottakai kritisoida sitä. Elämä ois paljon helpompaa ilman IAS 39 -standardii laskentahenkilöstölle vois sanoo.” (Yritys 2)

Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että markkinoilta ei tule kovin merkittävää painetta soveltaa käypiä arvoja. IFRS:n mukaisen tilinpäätöksen esittäminen lisäsi haastateltavien mielestä kuitenkin sijoittajien mahdollisuutta analysoida yrityksen tilaa. Toisaalta esimerkiksi Yritys 4:n edustaja oli sitä mieltä, ettei voida olla kovin varmoja siitä, kuinka hyvin sijoittajat olivat omaksuneet uuden käytännön ja kuinka he sitä osaavat tulkita. Asia haluttiin nähdä myös toisinkin päin: on tärkeää antaa sellaistaakin informaatiota, jota ei ole aivan pakollista esittää. Kuitenkin todettiin myös, että esimerkiksi osakemarkkinat siivoavat käypien arvojen vaikutuksen epäsymmetrisyyden vuoksi.

Yritys 3:n edustaja näki asian seuraavasti:

”Ett kyl -- Suomessakin -- sijoitusmarkkinat on muuttunut tämmöseen anglosaksisempaan suuntaan missä -- isot sijoittajat haluaa vertailla eri sijoituskohteita, ne on hyvin niinkun yksityiskohtaisesti, ja haluaa ett se informaatio on läpinäkyvää, niin se ajaa siihen suuntaan että pitää olla yhdenmukainen tapa tehdä sitä, joka kuvaa sitä tulevaa niinkun ansaintakykyä. Joku semmonen mittari pitää olla. Ja silloin se ei taatusti ole hankintameno. Onko sitten markkina-arvo se paras niin, niin... kyl se varmaan on.” (Yritys 3)

Periaatteessa katsottiinkin, että yleensä käypä arvo oli markkinahinta niille rahoitusinstrumenteille, joille se oli helposti löydettävissä. Markkinahinta määritellään vakiintuneiden laskentakäytäntöjen mukaan. Suurten yritysten sijoitukset ovat usein niin likvidejä, että markkinahinta on melkein takuuvarmasti saatavissa. Markkinahinnan määrittäminen eri rahoitusinstrumenteille ei kuitenkaan ole niin yksioikoista, vaikka suurissa yrityksissä se lopulta tapahtuu ”nappia painamalla”. On huomattava, että markkinahinnankin saamiseksi on tehtävä työtä eli että järjestelmien taustaoletusten tulee olla kohdillaan oikeiden arvojen saamiseksi. Yritysten treasury-systeemit (=varainhoitojärjestelmät) hankkivat tietonsa

muun muassa Bloombergin ja Reutersin informaatiojärjestelmistä. Perusajatuksena kuitenkin on, että diskontataan kassavirtoja nykyhetkeen, kuten seuraava esimerkki osoittaa:

”Ja kyllä se arvostus perustuu sitte siihen, että meillä on sen korkoswapin esimerkiks, sen kassavirrat eli ne koron maksut vaihtuvasta ja kiinteestä korosta. Ja nää molemmat koron maksut sitten diskontataan vaihtuvalla korolla nykyhetkeen ja niiden vaihtuvan ja kiinteiden korkojen niinku netto on se käypä arvo tai markkina-arvo sitten. -- Ja näissä aina sitte markkina-arvoissa semmonen niinku korkoinstrumenteissa yksityiskohta on, että siirtyvät korot saattaa sotkee sitä arvostusta että, ett niinku tavallaan se aito markkina-arvo on sellanen, josta siirtyvien korkojen osuus on eliminoitu ett siirtyvät korot siitä vaihtuvasta ja kiinteestä legistä, niin ne niinkun jaksotetaan erikseen sitten normaalien korkojen tapaan niin ne on niinku hyvä puhdistaa siitä tämmösestä aidosta markkina-arvostuksesta.” (Yritys 1)

Suurilla yrityksillä on sellaiset informaatiojärjestelmät, jotka laskevat melko luotettavasti markkinahinnan myös eksoottisemmille rahoitusinstrumenteille, vaikkakin se voi olla hyvin työlästä.

”No sit me voidaan mieltii tällasia eksoottisia monimutkaisia tuotteita kuten esimerkiks jotain todella vaikeita optiorakennelmia. Näissä meillä on muutama tuote mistä me pystytään arvostamaan noin arvo omatoimisesti mutta se on työlästä. Ja koska nää ei oo meidän bulkkituotteita niin me ei olla lähetty siihen että me automatisoidaan ja investoidaan siihen että me tehdään semmonen systeemi ett me saadaan se ite tehty aina. Niin me ollaan kylmästi sovittu se vastapuolen kanssa että vastapuoli antaa meille tällasen referenssihinnan, eli käytännössä pankki tai brokeri, he antaa meille sen heidän mielestään käyvän arvon ja me ollaan käytetty sitä ja me ollaan katottu ett se käypä arvo on -- suunnilleen oikein ja tilintarkastajat on hyväksyny sen. Ei ne tietenkään siit sinällään tykkää ett me ei ite sitä pystytä arvostaan vaan me joudutaan kysyyn meidän vastapuolelta mut se on referenssihintaa ja sitä me ollaan jouduttu käyttämään muutaman kerran jos on tosi eksoottinen tai monimutkainen tuote. Ihan vaan sen takia että se arvostus on -- haastavaa.” (Yritys 2)

Yritys 1:n edustaja katsoi, että rahoitusinstrumenttien osalta käyvän arvon määrittäminen on enemmänkin tekninen asia kuin muiden omaisuususerien osalta, joissa korostuvat enemmän myynnin volyymin ja hintakehityksen arvioinnin sekä liiketoiminnan tulevaisuuden kassavirtojen arvioinnin subjektiivisuuden merkitys.

Näyttäisi siis siltä, että käyvän arvon soveltaminen käytännössä vahvistaa edellä esitettyä teoriaa siitä, että likvidien sijoitusten käyvän arvon määrittäminen onnistuu kohtuullisella luotettavuudella. Mitä epälikvidimmistä sijoituksista on kyse, sitä vaikeammaksi määrittäminen tulee ja luotettavuus kyseenalaistuu.

4.3.2 Arvostustekniikat ja niiden luotettavuus

Vertailu suurten ja pienemmän yrityksen välillä osoitti sen, että suurempien yritysten ei käytännössä tarvitse pohtia tilannetta, jossa käypä arvo ei ole luotettavasti määriteltävissä, mutta pienemmän yrityksen sijoitukset saattavat olla sen verran epälikvidejä, että joudutaan pohtimaan, mikä on hyvän kirjanpitotavan mukainen arvostusperuste. Näyttäisikin siltä, että arvostusperusteeksi valitaan tällöin hankintameno sillä perusteella, että käypää arvoa ei pystytä luotettavasti määrittämään.

Haastateltavat vastasivat melko yksimielisesti kysymykseen siitä, millaisia muita arvostustekniikkoja kuin markkinahintaan arvostaminen voidaan pitää luotettavina käyvän arvon määrittämiseksi: arvioitujen rahavirtojen diskonttaamista nykyhetkeen. Muina vaihtoehtoina mainittiin esimerkiksi option hinnoittelumallit, mutta niissä koettiin olevan suurempi riski saada harhaanjohtavia arvoja. Lisäksi mainittiin asiantuntijoiden arviot käyvästä arvosta.

Koska haastateltavista suurin osa oli hyvin suurten yritysten edustajia, mielipiteet muiden arvostusmenetelmien käytöstä olivat samansuuntaisia: niiden käyttö erityisesti rahoitusinstrumenttien osalta oli hyvin minimaalista, koska markkinahinta on lähes aina saatavilla. Sellaiset tilanteet, joissa jouduttaisiin käyttämään poikkeuksellista arvostusmenetelmää, vaativat yhteistyötä tilintarkastajien ja muiden asiantuntijoiden kanssa. Yritys 3:n edustajan mielestä ei käytännössä ole mahdollista edes valita itse arvostustekniikkaa, koska kaikenlaisten kirjanpitoskandaalien jälkeen markkinat ovat niin säänneltyjä, että olisi hyvin vaikea saada tilintarkastajia hyväksymään mitään muuta kuin yrityksen ulkopuolisten asiantuntijoiden määrittelemiä arvostusmenetelmiä.

Se, että yritys saa itse valita arvostustekniikan, mikäli käytettävissä ei ole markkinahintaa, aiheuttaa ongelmia kaikkien haastateltavien mielestä. Yritys 1:n edustaja katsoi, että se saattaa

antaa mahdollisuuden manipuloida lukuja, vaikkakin mielsi, että rahoitusinstrumenttien kohdalla ei ole paljonkaan tulkinnanvaraa. Yritys 4:n edustajan mielestä erityisesti taseen erien yliarvostus voisi vaikuttaa taseesta saatavaan omavaraisuusasteeseen, joka on tärkeä yrityksen vakavaraisuudesta kertova tunnusluku.

Koska lehtikirjoituksissa (ks. esim. Siltala 2005) on esiintynyt spekulatioita siitä, että käyvän arvon käytössä piilee laskentainformaation vääristymisen vaara, päätin kysyä haastateltavilta käyvän arvon käyttöön liittyvästä mahdollisuudesta tahallisesti vaikuttaa laskentatietoon. Vastauksena tuli kaikilta jyrkkä ei, koska tilinpäätöksissä on oltava kuitenkin IFRS:n mukainen läpinäkyvyys. Olisi jo tilintarkastajien ammattikuntaa loukkaavaa sanoa sen olevan mahdollista. Yritys 2:n edustaja totesi sen olevan tietyissä tapauksissa mahdollista, mutta ei missään tapauksessa materiaalisesti. Manipuloinnin riski kasvaa, mitä enemmän annetaan vapauksia päättää julkaistavasta laskentainformaatiosta.

*”Ei ole tätä päivää, mä en tiedä missä semmosta tapahtuu, ihan periaatekysymyksessä mun mielestä se on jo mahotonta ett jos sä ajattelet ett sulla on pörssi, jolla on tiukat säännöt sille miten asioita tehdään, ei ei se...”
(Yritys 3)*

Teoriassa esitetyt oletukset manipuloinnin mahdollisuudesta ja johdon omien arviointien käytöstä ovat siis haastateltavien käytännön kokemusten mukaan lähes mahdottomia.

4.3.3 Fair value -option käyttöönotto

Kesällä 2005 voimaantulleen IAS 39 standardin lisäys ei ollut tullut haastateltaville kovinkaan tutuksi. Fair value -option käyttöä olivat harkinneet yritykset 1 ja 2, mutta eivät olleet ottaneet sitä käyttöön mm. seuraavista syistä:

” - - jos kuvitellaan että keskuspankkikorko on 3 prosenttia tai joku valtion korko. Ja meille sijoittajat antaa rahaa vaikka niinku vieraan pääoman ehtoista rahaa kolmella ja puolella prosentilla koska meillä on vahva tase ja tulevaisuuden näkymät on hyvät ja niin pois päin. - - Ja nyt jos me mietitään sitä että meil, meil on velka mitä, mihin oltas tarvittu fair value option niin kuvitellaan niin, ett jostain syystä tää meidän corporate spread levenis, meniski puolesta prosentista kahteen prossaan suhteessa valtion lainaan, niin sehän meinaa sitä että meidän velan käypä arvo, mikä markkinoilla on, alenee. Tää

luo sellaisen hullunkurisen tilanteen, että kun meillä, meillä tää luottokelpoisuus laskee ja meillä menee huonosti, niin meidän velan käypä arvo itse asiassa laskee ja me voidaan kirjata tuotto tuloslaskelmaan. Tai päinvastoin: kun meillä menee tosi hyvin, ja me ollaan yhtä luotettava velanmaksaja kuin valtio, niin meidän spread pienenee, meidän velan käypä arvo nousee ja me kirjataan kulu tuloslaskelmaan. Se on aivan hullunkurista. Sen takia me ei otettu sitä koska se mitä me luettiin sitä standardia oli niin että tää corporate spread tää luottokelpoisuusriski sitä ei voi eliminoida.” (Yritys 2)

Mikäli siis nykyisen lainan hinta on aikanaan tehdyn lainan korkomarginaalia korkeampi, luottokelpoisuus huononee ja marginaali kasvaa, eli ikään kuin kirjattaisiin voittoa siitä aikanaan paremmilla ehdoilla tehdystä lainasta, kuin mikä sen käypä arvon laskentahetkellä on. Ja jos luottokelpoisuus huononee, pankit voivat alkaa epäillä yrityksen maksukykyä. Erityisen ongelmallisena tätä pitää Yritys 1:n edustaja, joka mainitsee luottojohdannaismarkkinoista, joilla arvioidaan erilaisten luottojen luottokelpoisuutta ja takaisinmaksukykyä, ja silloin fair value -option käyttö antaisi väärää kuvaa yrityksestä.

Huolimatta siitä, että haastateltavilla oli heikot tiedot kyseisestä standardin uudistuksesta, he pitivät käyvän arvon käyttömahdollisuuden rajoittamista koskevaa uudistusta hyvänä. Haastateltavat eivät tosin koe sen juuri vaikuttavan yritystensä laskentainformaatioon, koska optio ja sen uudistus koskevat merkittävämmiin lähinnä rahoituslaitoksia. Fair value -option käyttöönotto lisäisi Yritys 2:n edustajan mielestä tulosvaihtelua edelleen, joten sitä ei kyseisessä yrityksessä otettu käyttöön. Lisäksi katsottiin, että dokumentoinnilla päästäisiin oikeampaan tulokseen kuin option käyttöönotolla.

4.4 Käyvän arvon vaikutus laskentainformaatioon ja yrityskuvaan

4.4.1 Vaikutus laskentainformaatioon

Se, että hankintamenon sijasta on alettu arvostamaan taseen eriä käypään arvoon, ei vaikuttanut haastateltavien mielestä kovinkaan merkittävästi annettavaan laskentainformaatioon. Käyvän arvon käytön koettiin yhdenmukaistavan annettavaa informaatiota. Lisäksi Yritys 3:n edustaja oli sitä mieltä, että koska suuret yritykset ovat perustaneet rahoitusriskiensä hallinnan rahoitusteoriaan, ei kirjanpitokäytännön muutos

aiheuta suoranaista vaikutusta, koska itse alla oleva toiminta ei muutu. Yritys 1:n ja 2:n edustajat totesivat käypään arvoon arvostamisen vaikuttaneen negatiivisesti yrityksen tulokseen. Toisen mielestä käypään arvoon arvostaminen heikensi yrityksen laskentainformaatiota pääpiirteissään siten, että tilikauden tulos vääristyi:

”Tulokseen tuli sellaisia eriä, mitkä ei niinku toiminnan jatkuvuuden kannalta ja meno tulon kohdalle -periaatteen kannalta -- sinne kuuluis. Ja se johtu osittain siitä että meillä ei ollu suojauslaskentaa ja sit tietyt tuotteet miss’ meil oli suojauslaskenta ni me saatiin laittaa nää johdannaiset niinku suoraan omaan pääomaan. Se oli rahavirran suojausta, se väärensi sitä kautta sitten -- osakekohtaisen oman pääoman määrää jossain määrin. Se tulosvaikutus oli niinku suurempi. Suojauslaskennan puute aiheutti volatilitteettiä ja sen takii tää käypään arvoon arvostaminen niinku heikensi sitä, heikens sitä laskentainformaatiota ja heikentää sitä vieläkin jossain määrin.” (Yritys 2)

Kyseinen haastateltava kokikin, että yrityksen on tilinpäätösinformaatioissaan mahdollisimman tarkkaan selvitettävä, kuinka paljon käypään arvoon arvostamisella on merkitystä tulokseen. Tosin hän oli sitä mieltä, että ainakin analyytikot puhdistavat käyvän arvon vaikutuksen, jolloin asialla ei ole juurikaan merkitystä.

Yritys 1:n edustajan kokemukset liittyivät eri kvartaalien välisen tulosvaihteluun, jonka syynä hän ei pitänyt pelkästään arvostusten muutosta, vaan myös ajankohtaisia tapahtumia, kuten dollarin vahvistumista sekä esimerkiksi paperiteollisuuden lakkoa. Lisäksi haastateltava mainitsi siitä, että lehdistö saattaa tulkita väärin tällaiset epäedulliset tapahtumat, vaikka yritys noudattaakin pitkän tähtäimen rahoituspoliittista strategiaa, jonka takia arvostusten muutosten takia saattaa esiintyä tulosvaihtelua.

4.4.2 Vaikutus yrityskuvaan

Yleisesti katsottiin, että rahoitusinstrumenttien käypään arvoon arvostamisella ei ollut kovin paljon vaikutusta yrityksestä saatavaan kuvaan. Läpinäkyvyyden lisääntymistä pidettiin yhtenä käyvän arvon vaikutuksista, erityisesti sijoittajan näkökulmasta, kun yritysten vertailukelpoisuus lisääntyy ja mitään eriä ei voida pitää sijoittajilta ikään kuin piilossa. Yritys 2:n edustaja totesi, että ilman suojauslaskentaa yrityksen osakekohtainen tulos saattaa heilua, mikä heikentää suuren yleisön ymmärtämystä perusliiketoiminnan kannattavuudesta.

Jos suojauslaskentaa ei ole, sijoittajat saattavat kokea sen spekulointina, jollei sijoittajille kommunikoida riittävän hyvin syytä siihen, miksi suojauslaskentaa ei käytetä. Tiivistettynä haastateltava totesi, että IFRS-raportoinnissa tuloksen heilahtelu pitää hyvin tarkasti selittää auki. Tiedottamisella nähtiin olevan suuri rooli, kuten seuraavasta ilmenee:

” -- rahoitusinstrumenttien osalta, ellei me osata niinku tiedottaa ja kommunikoida että miten me kirjataan ja miks me suojataan ja muuta niin sit voi olla vähän semmosta epäedullistakin vaikutusta tässä muutostilanteessa varsinkin.” (Yritys 1)

Haastateltavat pohtivat asiaa tosin myös yleisemmällä tasolla ottaen huomioon muutkin taseen erät kuin rahoitusinstrumentit, jotka arvostetaan käypään arvoon, jolloin vaikutus on luonnollisesti suurempi. Yritys 1:n edustaja näki asian siten, että esimerkiksi pankit ja sijoittajat joutuvat arvioimaan jatkuvasti yrityksen tasearvoja ja yrityksen tulevaisuuden liiketoimintojen näkymiä ja kassavirtoja. Jatkuvasti joudutaan pohtimaan, olisiko tarvetta alentaa taseen arvoja, mikä vaikuttaa omavaraisuuteen ja sitä kautta esimerkiksi rahoituksen saatavuuteen, koska pitkäaikaisissa lainoissa saattaa olla ehtoja omavaraisuuden suhteen. Tämä saattaa vaikuttaa edelleen rahoituksen hintaan.

4.4.3 Käyvän arvon käytön hyvät ja huonot puolet

Käypään arvoon arvostamisen hyvinä puolina pidettiin taseen läpinäkyvyyttä ja vertailukelpoisuutta sekä sitä, että se perustuu johonkin konkreettiseen tämän hetken arvoon eikä vain arvioon. Yrityksen sisällä nähtiin ymmärryksen lisääntyneen siten, että päätöksenteko parantuu ja rahoitusosaston on ollut pakko kehittyä vastaamaan nykyisiä raportointitarpeita.

”Kyllä se -- parantaa tietysti sitä päätöksentekoa että hahmotetaan paremmin että miten paljon jonkun instrumentin arvo vaihtelee ja -- minkälaisia, kun korot muuttuu, niin minkälaisia muutoksia meidän johdannaisiin tulee ja muuta. Että aikasemmin kun ne on ollu -- piilossa eikä oo tarvinnu laskee tällaisia asioita niin ehkä se tuntuma ja osaaminen sitte ei oo ollu niin hyvä että kyllä tässä -- rahoitusosasto on kehittyny ja oppinu paremmin laskemaan asioita ja osaltaan sen pitäis näkyä parempina päätöksinä. Että me tajutaan aina jonku päätöksen suuruus tai pienuus että mitä se niinku tämmösessä käyvän arvon mielessä sit tarkoittaa kun viideks vuodeks lyödään lukkoon korot lainalle...” (Yritys 1)

Yritys 2:n edustaja näki käypien arvojen käytön parantavan yrityskaupan due diligence -prosessia siten, että jos rahoitusinstrumentit on suoraan jo arvostettu käypään arvoon jatkuvasti, ei tarvita enää kolmatta osapuolta, joka on yleensä pankki, tekemään arviota kaupan arvosta, koska on jo olemassa tietynlainen benchmark-taso.

Huonoina puolina nähtiin toisaalta se, että työmäärä on lisääntynyt laskentaosastolla ja se, että tilintarkastajien konsultointiapua on jouduttu käyttämään enemmän, mikä lisää tietysti kustannuksia. Varsinkin IFRS:n mukaisen raportoinnin alkuvaiheessa kustannukset voivat olla suuria. Jossain tapauksissa on ilmennyt myös järjestelmän uudistamistarpeita. Ikävänä nähtiin myös tulospvaihtelu, jota ei osata ennakoida. Erityisesti sijoittajat ja johto kokevat sen epämiellyttäväksi.

Mielenkiintoista on, että teoriassa ei esiinny juuri lainkaan arvioita siitä, kuinka käyvän arvon soveltaminen vaikuttaa tilikauden tulosvolatiliteettiin. Voihan tietysti olla, että löytämäni lähdeaineisto keskittyy käyvän arvon puolustamiseen eikä tällöin kovin kriittisiä näkemyksiä ole saatavissa.

Käyvän arvon raportoimista pidetään ongelmallisena siksi, että Suomen verolainsäädäntö ei hyväksy IFRS-tulosta verotuksen perusteeksi. Hallinnollisella tasolla työmäärä lisääntyy IFRS-raportoinnin myötä kun joudutaan tekemään sekä konsernin tilinpäätös että tilinpäätös, joista on poistettu käyvän arvon vaikutus.

”Onhan se -- siinä mielessä että eihän Suomessa -- verolainsäädännöt tai -- eihän ne oo ollenkaan mukana tässä IFRS:ssä kun mä arvostan siellä rahoitusinstrumentit ja siitä tulee -- tavallaan -- moniki isommassa arvossa niin eihän sillä oo mitään tekemistä taas verotuksen kanssa. Ett ei se -- muu Suomen lainsäädäntö ei -- tue tätä.” (Yritys 4)

Yksi haastateltavista epäili käyvän arvon käytön vaikuttavan lyhyen tähtäimen optimointiin:

”Kun sä et voi omaa tilannettas, yritys on pannu rahansa kiinni pitkällä aikavälillä ja sen asian -- muuttaminen välittömästi on käytännössä mahdotonta. Niin se ei aina ole olennaista informaatiota. Ett se vaatii sit lukijalta kans sitä ymmärrystä siitä ett onks tää nyt olennaista tai ei. Sit se huono puoli voi.. tavallaan johdannainen tosta äskeisestä niin on se että pahimmassa tapauksessa se tähtää tämmöseen lyhyen tähtäimen optimointiin jos sä, jos yritys tai sen johto yrittää maksimoida näitä markkina-arvoon perustuvia arvostuksia lyhyellä aikavälillä niin voidaan tehdä ratkaisuja jotka ei oo hyviä pitkän aikavälin ratkaisuja. Jos pitkäjännitteisyys vähenee niin se voi olla huono asia.” (Yritys 3)

”Sit varmaan huono puoli on se, ett jos ei sitä pystytä, ett jos kirjataan -- semmosella epäluotettavalla tavalla se käypä arvo että se ei oo niin luotettavasti määrittävissä ja sit kuitenkin lähetään sille tielle ett kuitenkin yritetään määritellä käypä arvo ja kirjataan, ett kyl se siitä varmaan se huono puoli tulee että ne ei ookaan sitten todellisia ja ne voi olla ylisuuria odotuksia tai liian pieniä odotuksia.” (Yritys 4)

Yritys 4:n edustajan mukaan siis yksi suurimmista käyvän arvon huonoista puolista on sen määrittämisen subjektiivisuus, mikä voi aiheuttaa taseen erien yli- tai aliarvostamisen. Tällöin yrityksen taloudellisesta asemasta ei voi saada todellista kuvaa.

4.4.4 Käyvän arvon vaikutus tilinpäätöksen oikeaan ja riittävään kuvaan

Viimeisenä teemana keskusteltiin käyvän arvon käytön vaikutuksesta tilinpäätöksestä saatavaan oikeaan ja riittävään kuvaan. Aikaisemmin yrityksillä oli enemmän liikkumavaraa siinä, miten tilinpäätös toteutettiin, ja tuolloin yritykset olivat huonommin vertailtavissa. Nyt laskentasäännöt edellyttävät tiukempia arvostusperusteita, ja valinnanvaraisuus jää pois, jolloin todellisuus kuvastuu numeroissa paremmin.

Toisaalta, Yritys 2:n edustaja tuo vertailukelpoisuuteen oman näkemyksensä:

”Tässähän nyt on käyny vähän niin että vaikka tässä tavoitellaan semmosta yhdenmukaisuutta ja läpinäkyvyyttä ett yritykset ois paremmin vertailukelpoisia niin sit kuitenkin se ett on mahdollisuus tota suojauslaskentaa soveltaa ja jokainen voi vähän valita mihin asioihin sitä soveltaa ja mihin ei ja myöskin

jokaisella on oma tapansa hallita riskejä ja rahoitusriskejä niin semmosta vertailukelpoisuutta ei kauheen hyvin löydy.” (Yritys 2)

Hän näkee suojauslaskennan kuitenkin poikkeuksena perusajattelutapaan, ja IFRS:n perusideologian mukaan käyvän arvon muutokset tulisi näkyä tuloslaskelmassa.

Käypien arvojen epäsymmetrisen käytön koettiin huonontavan tuloslaskelmasta ja taseesta saatavaa kuvaa, jos asioita ei ole kommunikoitu liitetiedoissa riittävän hyvin sellaisille laskentainformaation tulkitsijoille, jotka eivät ole ammattilaisia. Rahoituksessa ongelman ei koeta useinkaan olevan käyvän arvon määrittely sinänsä, vaan se, että käypää arvoa ja sen laskentaa käytetään epäsymmetrisesti eli saatetaan arvostaa rahoitusinstrumentteja sekä käypään arvoon että hankintamenoon sekaisin. Lisäksi Yritys 1:n edustaja näki fair value -option käytön vaarantavan tilinpäätöksestä saatavan oikean ja riittävän kuvan.

Käyvän arvon epäsymmetrisen käytön maininta antoi aivan uuden näkökulman aiheen teoreettiseen tarkasteluun, koska siitä ei juuri aiheita käsittelevässä lähdeaineistossakaan käsitellä.

4.5 Yhteenveto päätuloksista

Koska aiemmin ollaan oltu niin tulosorientoituneessa kvartaaliympäristössä, ei sijoittajien ymmärrys käyvän arvon vaikutuksista ole ehtinyt kehittyä. Ajattelutavat eivät ole muuttuneet niin nopeasti kuin mitä IFRS nyt ehkä edellyttäisi. Taselähtöinen ajattelumalli ei ole vielä lyönyt itseään läpi taloudellisen menestymisen mittarina.

Oli mielenkiintoista havaita, että tässä tutkimuksessa sillä seikalla, kuinka kauan yritykset olivat soveltaneet IFRS-standardeja tilinpäätösraportoinnissaan, ei ollut juuri lainkaan merkitystä. Voidaan kuitenkin huomata, että yritysten edustajien mielipiteet jakaantuivat toisella tavoin kahtia: Yritysten 1 ja 2 edustajat olivat lähes aina samoilla linjoilla, ja toisaalta Yritysten 3 ja 4 edustajat antoivat samantapaisia vastauksia. Haastattelujen perusteella sai sellaisen vaikutelman, että tätä eroa selittänee enemmän se, kuinka paljon yritysten edustajat ovat tekemisissä rahoitusinstrumenttien kanssa käytännön tasolla kuin se, kuinka kauan IFRS-standardeja on sovellettu. Lisäksi esimerkiksi yritysten koolla ei näyttänyt olevan merkitystä,

vaikka voisi kuvitella sen vaikuttavan annettuihin mielipiteisiin. Seuraavassa taulukossa 4 olen tiivistänyt tutkimusten tulosten kannalta ne mielipiteet, joissa tällaista kahtiajakoa tapahtui.

TAULUKKO 4 Haastattelussa annettujen eräiden mielipiteiden jakaantuminen.

	Liikevaihto	Tase/tulos lähtöisyys	Käyvän arvon yksiselitteisyys	Käyvän arvon vaikutus laskentatietoon	Tulosmanipuloinnin uhka
Yritys 1	5,5 mrd €	TULOS	EI	HEIKENSI	KYLLÄ
Yritys 2	12,4 mrd €	TULOS	EI	HEIKENSI	KYLLÄ
Yritys 3	9,8 mrd €	TASE	KYLLÄ	PARANSI	EI
Yritys 4	~ 1 mrd €	TASE	KYLLÄ	PARANSI	EI

Käyvän arvon määrittäminen ja sen erottaminen hankintamenosta näyttäisivät tutkimusten tulosten valossa olevan suhteellisen yksinkertaisia prosesseja haastateltavissa yrityksissä. Käyvän arvon soveltamisesta on monessa tapauksessa tullut rutiinia ja vaikka se saatetaan kokea myös pakollisuutena, sen käytön hyvät puolet on osattu hyödyntää yrityksissä. Käyvän arvon käytön epäsymmetrisyydestä mainittiin haastatteluissa useaan otteeseen, ja se näyttäisikin olevan yksi suurimmista ongelmista annettavan laskentatiedon kannalta, kun keskustellaan käyvän arvon vaikutuksista rahoitusinstrumenttien kannalta. Jos osa rahoitusinstrumenteista edelleen arvostetaan käypään arvoon ja osaa ei, se antaa sijoittajille tietyllä tasolla vääristyneen kuvan taseesta.

Rahoitusinstrumenttien käypään arvoon arvostaminen ei tutkimuksen mukaan vaikuttanut erityisen merkittävästi annettavaan laskentainformaatioon. Osalla yrityksistä se paransi tulosta, osalla heikensi. Käypään arvoon arvostamisella ei katsottu rahoitusinstrumenttien kannalta olevan niin suurta merkitystä kuin muiden omaisuuserien kohdalla. Joka tapauksessa koettiin, että ilman riittävän kattavaa tiedotusta käyvän arvon vaikutuksista käyvän arvon käytöllä voi olla epäedullinen vaikutus yrityskuvaan.

Yhtenä mielenkiintoisena ja merkittävänä tutkimuksen tuloksena ilmeni Yritysten 1 ja 2 osalta tarve kahteen erilliseen tilikauden tuloksen esittämistapaan. Koska sijoittajat, analyytikot ja yrityksen johto pitävät IFRS-raportointiin siirtymisestä huolimatta tilikauden tulosta edelleen keskeisimpänä eränä, tulisi tuloslaskelman rakennetta muuttaa siten, että operatiivinen tulos ja arvostuksiin perustuva tulos olisivat selkeämmin omina komponentteinaan. Tunnusluvuista voitaisiin erikseen esittää osakekohtainen tulos hankintamenomenetelmällä ja käypään arvoon arvostettuna.

Loppuyhteenvedona yhden haastateltavan kommentti, joka tiivistää lopulta useimpien haastateltavien ajatusmallin käypään arvoon siirtymisestä:

”Mutta koko IFRS:n filosofia ja käyvän arvon käytön filosofia lähtee siitä taseesta että tase olisi mahdollisimman oikea ja silloin se tarkoittaa että tulos sitten voi heilua -- enemmän ja tulospainotteisuus sit -- vähitellen jäis takalalle.” (Yritys 1)

5 KÄYPÄ ARVO HYVÄN KIRJANPITOTAVAN VIIMEISIN KEHITYSASTE?

5.1 Hankintamenosta käyvän arvon maailmaan

Laskentatoimen teorian kehityksen voidaan sanoa noudattaneen lähes aina aikansa yhteiskunnallisen, sosiaalisen ja poliittisen valtavirran näkemyksiä. Tiukan ja konservatiivisen hankintamenon soveltamisesta on vähitellen siirrytty uuteen, markkinavetoiseen näkökulmaan. Toisaalta on palattu siihen, mitä jo vuosisatoja aiemmin pidettiin sopivana arvostusperusteena: käypään arvoon. Nykyajan käypä arvo heijastaa kuitenkin kirjanpitoskandaalien aikakautena omanlaistaan tiukkuutta eikä sitä ehkä tulisi mieltää yhtään vähemmän konservatiivisempänä kuin hankintamenon käyttöä. Toki on huomattava, että käyvän arvon soveltamisen ideologiana on korostaa tietojen merkittävyyttä, jolloin annettujen tietojen luotettavuudesta joudutaan jossain suhteessa tinkimään.

Mielestäni hankintamenon ja käyvän arvon vastakkainasetteluun ei välttämättä olekaan mitään syytä, koska kummatkin arvostusperusteet kuvastavat oman aikakautensa hyvän kirjanpitotavan mukaisia arvostusperusteita. Tällä hetkellä ne limittyvät vielä toistaiseksi toisiinsa, ja käyvät niin sanottua valtataistelua. Selvää on, että käypä arvo tulee voittamaan, elleivät jotkut sen soveltamisen liittyvät riskit realisoidu, koska se edustaa kansainvälistyvien pääomamarkkinoiden myötä kehittyneen kapitalistishenkiseen laskentatoimeen soveltuvaa arvostusperustetta. Käypä arvo soveltuu hankintamenoa paremmin alati muuttuvien rahoitusinstrumenttien arvostukseen, koska se huomioi markkinoilla tapahtuvat nopeat muutokset toisin kuin hankintameno. Hankintameno arvostusperusteena kuuluu sellaisen laskentatoimen aikakauteen, jossa korostuu tietojen todennettavuuden kautta konservatismiin periaatteet.

Tuloksen vaihtelusta huolimatta käypää arvoa voidaan siis todellakin pitää nyky maailman muuttuvassa taloudellisessa ympäristössä ja markkinaorientoituneessa yhteiskunnassa oikeamman kuvan antavana arvostusperusteena kuin hankintameno. Voi olla, että käypä arvo

ei ole ideaali, mutta se antaa markkinaperusteisen laskentatoimen kannalta enemmän tietoa kuin historiatietoihin perustuva hankintameno. Käyvän arvon periaatteessa on sellaiset riittävät elementit, jotta sitä voidaan pitää hyvän kirjanpitoavan viimeisimpänä kehitystasena.

Tutkimus osoitti, että vähitellen erityisesti yritysten sisällä aletaan ymmärtää, että tilinpäätösraportoinnilla pyritään osoittamaan yrityksen rahoituksellinen asema tietyllä ajanhetkellä, ja silloin tuloksen seuranta jää vähemmälle huomiolle, vaikka sekin on tärkeää. Toivottavaa on, että myös yritysten tärkeät sidosryhmät, kuten sijoittajat, alkavat sisäistää sen ja käyttää ymmärrystään päätöksenteossa.

Tämän tutkimuksen yksi tarkoitus oli selvittää, mitä käyvän arvon käsitteellä tarkoitetaan. Teoria ja empiirinen tutkimus vahvistivat toisiaan, sillä sekä teorian esittelyssä luvussa 2 että tutkimustulosten raportoinnissa luvussa 4 voidaan huomata, että käyvän arvon piirteiden tulkinta on aina sidoksissa siihen, minkä omaisuuserän arvoa tarkastellaan. Käypää arvoa ja sen vahvuuksia, heikkouksia, mahdollisuuksia ja uhkia ei voida tarkastella ottamatta samalla kantaa miten käyvän arvon käyttö suhteutuu rahoitusinstrumentteihin. Tavallaan käyvän arvon käsite on universaali, koska sen peruslähtökohtana on vaihtosuhte asiaa tuntevien, liiketoimeen halukkaiden ja toisistaan riippumattomien osapuolten välillä.

On huomattava, että vaikka Suomen kirjanpitolainsäädäntö antaa mahdollisuuden vaihtoehtoiseen hankintamenuun tai käypään arvoon arvostamiseen, ei suurilla julkisilla osakeyhtiöillä ole välttämättä käytännössä harkinnan mahdollisuutta: on käytettävä IFRS-normiston edellyttämää käypää arvoa, koska konsernitilinpäätös laaditaan täysin IFRS-normiston mukaisesti.

Tutkimuksen yksi mielenkiintoisimmista tuloksista oli se, että nykyinen tuloslaskelma on riittämätön kuvaamaan käypään arvoon perustuvien laskentaperiaatteiden tuomaa vaikutusta. Tuloslaskelma nyky muodossaan huomioi kyllä arvonkorotukset ja arvonalennukset omina erinänsä, mutta ei niin näkyvästi kuin esimerkiksi Jinnain (2005) esittämässä mallissa. Tiedon ymmärrettävyyden kannalta erillinen esittäminen olisi toivottavaa. Ei riitä, että käyvän arvon vaikutus puretaan auki sanallisesti liitetiedoissa, vaan tulisi olla sekä hankintamenuon että käypään arvoon perustuva tulos. Tämä vahvistaa mm. Ishikawan (2003) näkemystä siitä, että käypiin arvoihin perustuvat laskentaperiaatteet eivät istu perinteisen hankintamenuon

aikakautena luotuihin laskentajärjestelmiin. On tietysti epärealistista ajatella, että tällainen muutos laskentajärjestelmiin voisi olla lyhyen aikavälin tulevaisuuden näkymänä, koska tällaiset monenlaiset tuloslaskelmat monimutkaistaisivat annettavaa laskentainformaatiota ja lisääisivät laskentaosastojen työtä edelleen.

Niin käyvän arvon kuin hankintamenonkin soveltamisessa on omat vahvuutensa ja heikkoutensa, mutta käyvän arvon soveltamisen edut näyttäisivät lopulta kuitenkin ylittävän sen käytöstä aiheutuneet haitat rahoitusinstrumentteja arvostettaessa. Laskentatiedon täydellisyyden vaatimus on kummankin arvostusperusteen soveltamisessa utopiaa, johon ei tulla koskaan pääsemään.

Rahoitusinstrumenttistandardien sanotaan olevan IFRS-standardeista kaikkein monimutkaisimpia ja moniselitteisimpiä. Erityisesti IAS 39 -standardia pidetään vaikeasti tulkittavana. Lisäksi nyt, kun standardin vaatimuksia on taas muutettu fair value -option rajoituksen vuoksi, standardia olisi ollut paljon helpompi ymmärtää, jos sen vaatimuksissa olisi käytetty kirjaussääntöjä eikä käsitelmäritelmiä (Cairns 2005, 84). Siksi pidän tätä tutkimusta hyvin haasteellisena ja mielenkiintoisena.

Kansainvälisten tilinpäätösstandardien tuomasta monimutkaisuudesta ja lievistä epämääräisyydestä huolimatta loppujen lopuksi arvostuskysymyksissä tehtyjen ratkaisujen hyvydestä niin kuin huonoudestakin päättävät pääomamarkkinat. Sijoittajat voivat tästä tietojen mahdollisesta epämääräisyydestä huolimatta kokea tilinpäätösinformaation hyödylliseksi ja käyttää sitä omassa päätöksenteossaan. (Troberg 2005, 32.)

Rahoitusinstrumenttien käypään arvoon arvostaminen oli yksi tutkimukseni pääjuonteista. Tutkimus osoitti, että käyvän arvon määrittämisen prosessi on likvideillä markkinoilla suhteellisen yksinkertaista, mutta heti kun keskustellaan epälikvidimmistä sijoituksista, joudutaan sellaiseen ympäristöön, jossa joudutaan arvioimaan arvostustekniikan luotettavuutta. Tilintarkastuksen myötä uskotaan kuitenkin, että rahoitusinstrumenttien arvostamisessa ei ole vaaraa tehdä vääriä valintoja. Rahoitusinstrumenttien käypään arvoon arvostaminen ei vaikuttanut laskentainformaatioon ja yrityksestä saatavaan kuvaan olennaisesti. Siinäkin tapauksessa, että vaikutuksia on, yrityksissä koettiin tärkeämpänä se, miten muutokset onnistutaan suurelle yleisölle viestimään, ja kuinka lopulta sijoittajat niitä

ymmärtävät. Siksi haastattelussa korostui tarve saada tilinpäätöksestä nopeasti täsmällinen tulos siten, että arvostuksiin perustuvat tiedot olisivat yksiselitteisesti ja helposti löydettävissä.

5.2 Käyvän arvon tulevaisuuden haasteet

Rahoitusinstrumentteihin liittyvät standardit 32 ja 39 ovat jatkuvan muutoksen kohteena. Ei ole ihme, että kirjavat kirjauskäytännöt aiheuttavat niin laskenta-ammattilaisten kuin sijoittajien mielissä hämmennystä, koska muutoksia tapahtuu koko ajan. IFRS 7 -standardi, joka tuli voimaan elokuussa 2005, edellyttää lisää liitetietoja esitettäväksi tilinpäätöksessä (Deloitte Touche Tohmatsu 2005c, 1). Lisäksi on ymmärrettävä, että käyvät arvot yksinään eivät kerro esimerkiksi johdannaisten kaikkia taloudellisia vaikutuksia, koska niiden arvo heilahtelee niin paljon. Tilinpäätösinformaatioon onkin siksi hyvä sisällyttää enemmän tietoa rahoitusriskeistä. (Whittington 2005, 139.)

Jotta käyvän arvon käyttöönoton hyödyt saataisiin paremmin irti sitä soveltavissa yrityksissä, tarvitaan enemmän ohjeistusta siitä, miten eriä arvostetaan käypään arvoon. Sekä IASB että FASB ovat aloittaneet projektin kyseisestä aiheesta, ja IASB:n projekti tulisi pohjautumaan FASB:n vastaavaan työhön. Projekti tulisi keskittymään siihen, miten arvostetaan käypään arvoon silloin kun tietty standardi sitä vaatii, eikä niinkään siihen, milloin tietyn standardin tulisi vaatia käypään arvoon arvostamista. (Deloitte Touche Tohmatsu 2005b, 1)

Tutkimuksen johdannossa esitetty ikään kuin työhypoteesi oli se, että käyvän arvon käytöllä olisi pörssiyrityiden tuloksiin positiivinen vaikutus. Tutkimus ei kuitenkaan vahvistanut tätä hypoteesia, vaan osoitti, että ainakin kyseisellä paperiteollisuuden alalla käypään arvoon arvostaminen on heikentänyt jossain määrin tulosta. Tutkimuksen luotettavuutta olisikin lisännyt se, että haastatteluun olisi otettu lisää erilaisten alojen yrityksiä, esimerkiksi palvelualalta, joka on tärkeä sektori Suomen taloudessa.

Jatkotutkimusaiheeksi esittäisin tarkempaa tutkimusta siitä, voitaisiinko tuloslaskelmakaavaa jotenkin muuttaa niin, että se huomioisi paremmin arvostuksiin perustuvat erät. Vaikka IFRS:n mukainen tilinpäätös korostaakin taseen merkitystä, käytännössä näyttää siltä, että tuloksen muodostumiseen vaikuttavia tekijöitä pidetään edelleen tärkeinä yrityksen

taloudellisen menestymisen mittarina. Tällöin se antaisi sijoittajille sekä laskentatointa vähemmän tunteville selvemmän kuvan tuloksen muodostumisesta.

Lisätutkimusaiheena voisin esittää vielä asenteisiin liittyvän tutkimuksen. Tutkimukseni oli luonteeltaan kartoittava ja se keskittyi taustojen selvittämiseen sekä hankintamenosta käypään arvoon siirtymisen näkökohtiin. Käypään arvoon liittyvistä asenteista voitaisiin tehdä kvantitatiivinen asennetutkimus, joka kertoisi tarkemmin, mitä käyvästä arvosta ja sen soveltamisesta ajatellaan. Sanomattakin on selvää, että erityisesti rahoitusinstrumentteihin liittyvä keskustelu on melko kiivasta käypien arvojen tulkinnallisuuden vuoksi.

Uusien tutkimusten vaatimuksen tarve on perusteltu siinäkin mielessä, että aihe on suhteellisen uusi ja tutkimuksia on joko vähän tai ne ovat vaikeasti saatavilla. Mielestäni onkin niin, että käyvän arvon tulkinnallisuuden vuoksi aiheesta tulisi tehdä lisää tutkimuksia. Näen selvän tarpeen kriittiselle tutkimukselle, ja tutkimukseni lunastanee paikkansa laskentatoimen tieteessä käyvän arvon käyttöä ja sen luotettavuutta kartoittavana tutkimuksena.

LÄHTEET

- Aromäki, K., Jalkanen, J. & Halonen, V. 2004. IAS/IFRS käytännön esimerkein. Helsinki: Edita.
- Barlev, B. & Haddad, J.R. 2003. Fair value accounting and the management of the firm. *Critical Perspectives on Accounting* 14, 383-415.
- Barth, M.E. 1994. Fair Value Accounting: Evidence from Investing Securities and The Market Valuation of Banks. *The Accounting Review* 1, 1-25.
- Berman, M. 2003. Applying IAS in Finland. Helsingin kauppakorkeakoulu. Pro gradu - tutkielma.
- Cairns, D. 2005. Financial Reporting International Briefing. Financial instruments – fair value option. *Accountancy* July, 84.
- Damand, D. 2002. Financial instruments special. Financial instruments: fair values and disclosure. *Balance Sheet* 10, 12-19.
- Deloitte Touche Tohmatsu. 2005a. Amendment to IAS 39 – The Fair Value Option. IAS Plus. Published for our clients and staff throughout the world.
- Deloitte Touche Tohmatsu. 2005b. International financial reporting news. IAS Plus. Published for our clients and staff throughout the world.
- Deloitte Touche Tohmatsu 2005c. New Standard on Disclosures for Financial Instruments. IAS Plus. Published for our clients and staff throughout the world.
- Dunckley, J. 2000. Financial reporting standards: is market value for existing use now obsolete? International valuation standards put into practice. *Journal of Property Investment & Finance* 2, 212-224.
- Epstein, B.J. & Mirza, A.A. 2002. IAS 2002. Interpretation and Application of International Accounting Standards. USA: John Wiley & Sons.
- Ernst & Young. 2005. How fair is fair value? IFRS Stakeholder Series. London.
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2001/65/EY. 2001. Euroopan yhteisöjen virallinen lehti L 283, 28-32.
- Financial Accounting Standards Board. 1976. Accounting for leases. Statement of Financial Accounting Standards No. 13. Connecticut.
- Financial Accounting Standards Board. 1980. Qualitative Characteristics of Accounting Information. Statement of Financial Accounting Concepts No. 2. Connecticut.
- Financial Accounting Standards Board. 1982. Accounting for Costs and Initial Rental Operations of Real Estate Projects. Statement of Financial Accounting Standards No. 67. Connecticut.
- Financial Accounting Standards Board. 1991. Disclosures about Fair Value of Financial Instruments. Statement of Financial Accounting Standards No. 107.
- Gray, S.J. & Needles, B.E. 1999. Financial Accounting: A Global Approach. USA: Houghton Mifflin Company.
- Granhölm, S. 2003. Johdannaisinstrumenttien kirjaaminen ja suojauslaskenta. Muutos Suomen kirjanpitoalaista IAS 39-standardiin. Helsingin kauppakorkeakoulu. Pro gradu - tutkielma.
- Hernández, F.G.H. 2004. Another step towards full fair value accounting for financial instruments. *Accounting Forum* 28, 167-179.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1980. Teemahaastattelu. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1999. Tutkimushaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2000. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kirjayhtymä.

- International Accounting Standards Board. 2004. Board Decisions on International Financial Reporting Standards. IASB Update. London.
- Ishikawa, J. 2005. A social science of contemporary value-based accounting: economic foundations of accounting for financial instruments. *Critical Perspectives on Accounting* 16, 115-136.
- Jinnai, Y. 2005. Towards a dialectical interpretation of the contemporary mode of capitalist accounting. *Critical Perspectives on Accounting* 16, 95-113.
- Kainulainen, S. 2002. Johdannaisinstrumenttien kotimainen kirjauskäytäntö verrattuna IAS-standardeihin. Helsingin kauppakorkeakoulu. Pro gradu -tutkielma.
- Kasanen, E., Lukka, K. & Siitonen, A. 1991. Konstruktiivinen tutkimusote liiketaloustieteessä. *Liiketaloudellinen aikakauskirja* 3, 301-326.
- Kauppa- ja teollisuusministeriön asetus 1315/2004.
- Kauppa- ja teollisuusministeriön IAS-sääntelyryhmä. 2003. IAS-sääntelyryhmän loppuraportti. Työryhmä- ja toimikuntaraportteja 9/2003. Helsinki: Edita Publishing.
- KHT-Media. 2003. IFRS -standardit 2003: sisältää IAS -standardit ja tulkinnat 2003.
- Khurana, I.K. & Kim, M.-S. 2003. Relative value relevance of historical cost vs. fair value: Evidence from bank holding companies. *Journal of Accounting and Public Policy* 22, 19-42.
- Kirjanpitolaki 1925
- Kirjanpitolaki 1945
- Kirjanpitolaki 655/1973
- Kirjanpitolaki 1336/1997
- KPMG. 2005. Publication of Amendment to IAS 39 Financial Instruments: Recognition and Measurement – The Fair Value Option. IFRS Briefing Sheet 27, 1-3.
- Laki kirjanpitolain muuttamisesta 1304/2004
- Lukka, K. 1991. Laskentatoimen tutkimuksen epistemologiset perusteet. *Liiketaloudellinen aikakauskirja* 2, 161-186.
- Rayman, A. 2004. Fair value or false accounting? Does IAS 39 contravene the Theft Act? Anthony Rayman argues that it does. *Accountancy* 1334, 82-83.
- Riahi-Belkaoui, A. 2000. 4th ed. *Accounting Theory*. UK: Business Press, Thomson Learning.
- Richard, J. 2004. The concept of fair value in French and German accounting regulations from 1673 to 1914 and its consequences for the interpretation of the stages of development of capitalist accounting. *Critical Perspectives on Accounting* 2004, 1-26.
- Räty, P. & Virkkunen, V. 2004. 2. uud. laitos. *Kansainvälinen tilinpäätöskäytäntö – IFRS-raportointi*. Porvoo: WSOY.
- Salmi, T. & Järvenpää, M. 2000. Laskentatoimen case-tutkimus ja nomoteettinen tutkimusajattelu sulassa sovussa. *Liiketaloudellinen aikakauskirja* 2, 263-275.
- Sayce, S. & Connellan, O. 2002. From existing use to value in use: time for a paradigm shift? *Property Management* 4, 228-251.
- Schipper, K. 2005. Introduction of International Accounting Standards in Europe. *European Accounting Review* 1, 101-126.
- Siltala, T. 2005. IFRS:ssä vaanii vaara. Uusi tilinpäätösstandardi tarjoaa ohjelmistoyrityksille aseensa tulosmanipulointiin. *Tietoviikko*. Tieto- ja viestintäteknikan ammattilaisen media 37, 10.
- Tamminen, R. 1993. *Tiedettä tekemään!* Jyväskylä: Atena.
- Taurae, J. 2005. Amendment to IAS 39: the fair value option. PriceWaterhouseCoopers IFRS News, Shedding light on the IASB's activities 32, 3-5.
- Thompson, S. & Dasgupta, K. 2004. Changing the option. The IASB has proposed amendments to the fair value option. *Accountancy* June, 88.

- Tikka, M. 1999. Rahoitusinstrumentit käytännössä – käteisinstrumenttien käsittely tilinpäätöksessä. Tilintarkastus-Revision 2, 100-106.
- Tikka, M. & Haapaniemi, O. 1999. 2. uud. p. Rahoitusinstrumentit – kirjanpito-, tilinpäätös- ja verotuskäytäntö. Porvoo: WSOY.
- Troberg, P. 2005. IFRS-standardien merkityksellisyys ja epämääräisyys – aineettomat hyödykkeet, arvonalennukset. Tilintarkastus-Revision 4, 32-36.
- Virkkunen, V. 2005a. Rahoitusvälineiden käypään arvoon arvostamisesta. Osa 1. Tilintarkastus-Revision 2, 41-46.
- Virkkunen, V. 2005b. Rahoitusvälineiden käypään arvoon arvostamisesta. Osa 2. Tilintarkastus-Revision 3, 60-63.
- Virtanen, P. 2005. Rahoitusinstrumenttien käyvän arvon käyttömahdollisuus – fair value option. <http://www.efektor.fi/product.aspx?DocumentId=7797&SectionId=7560> 20.10.2005.
- Whittington, G. 2005. The Adoption of International Accounting Standards in The European Union. European Accounting Review 1, 127-153.
- Wilson, A. 2001. Financial instruments: the backlash. Fair value and measurement: where the conflicts lie. Balance Sheet 9, 26-33.
- With, H. 2001. Johdannaisten tilinpäätöskäsittely suomalaisessa ja IAS-tilinpäätöksessä. Helsingin kauppakorkeakoulu. Pro gradu -tutkielma.

LIITE 1

HAASTATTELUN TEEMAT

Käyvän arvon käsitteen ymmärtäminen

Käyvän arvon käsite – ajatuksia, mielikuvia

Käypä arvo vs. hankintameno

Rahoitusinstrumentit ja käypä arvo

Rahoitusinstrumenttien käyvän arvon määrittäminen

Markkinoilta painetta alkaa soveltaa käypää arvoa?

Arvostustekniikat ja niiden luotettavuus (mikäli ei käytetä markkinahintaa)

Omavaltainen arvostustekniikan valinta – ongelmia?

Käypä arvo ja yrityskuva

Käyvän arvon käytön vaikutus laskentainformaatioon

Käyvän arvon käytön vaikutus yrityskuvaan

Käyvän arvon hyvät ja huonot puolet

Käypä arvo ja oikeat ja riittävät tiedot